

บทที่ 2

ลักษณะและความสำคัญของสวนสาธารณะ

บทบาทของพื้นที่สวนสาธารณะนั้น นอกเหนือจากการเป็นที่ว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านมลภาวะที่สูงขึ้นในเขตเมือง จากการพัฒนาทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วแล้ว สวนสาธารณะยังเป็นที่บ่งชี้ถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนด้านสุขภาพทางร่างกายและจิตใจด้วย เนื่องจาก ในปัจจุบันพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชากร (sq.m. of parks and field per capital) เป็นเกณฑ์การพิจารณาหนึ่งของเมืองในทวีปเอเชียที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในโลก จาก Asiaweek (www.asiaweek.com) ในปี พ.ศ. 2543 รวมถึงสวนสาธารณะยังถือเป็นหนึ่งในเกณฑ์การพิจารณาด้านนันทนาการ (recreation) เพื่อการจัดอันดับของมหานครชั้นนำของโลกที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในปี พ.ศ. 2550 โดย Mercer Consulting (www.mercer.com) จึงแสดงให้เห็นว่า สวนสาธารณะมีความสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร การดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเมือง และการพัฒนากรุงเทพมหานครและประเทศไทยในเชิงสังคมอีกด้วย

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงความหมาย สถานภาพ การจำแนกประเภท และการศึกษาในเชิงพัฒนาการและการเกิดขึ้น ตลอดจนความสำคัญของสวนสาธารณะ เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจถึงลักษณะและประโยชน์ของสวนสาธารณะในด้านต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงมูลเหตุเบื้องต้นของการจัดการพื้นที่สวนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร และเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาในภาพรวมที่อาจส่งผลกระทบต่อการจัดการพื้นที่สวนสาธารณะตามความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของสวนสาธารณะ

คำว่า “สวนสาธารณะ” ไม่ปรากฏความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปรากฏมีแต่เพียงคำว่า “สวน” โดยให้ความหมายไว้ว่า “บริเวณที่ปลูกต้นไม้ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งกันไว้เป็นขอบเขต”¹ เท่านั้น เมื่อพิจารณาลักษณะของคำว่า “สวน” ประกอบกับการประสมคำของภาษาไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นคำกล่าวทั่วๆ ไป ถ้าต้องการกล่าวว่าเป็นสวนใดก็ให้มีคำอื่น

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, น. 1140.

ประกอบหลัง เพื่อบอกให้ทราบถึงประเภทของสวนโดยเฉพาะ เช่น สวนครัว สวนดอกไม้ เป็นต้น สำหรับคำว่า “สาธารณะ” หมายความว่า “เพื่อประชาชนทั่วไป”² ดังนั้น เมื่อนำคำทั้งสองมาประสมรวมเป็นคำว่า “สวนสาธารณะ” จึงหมายความว่า “สวนที่จัดไว้เพื่อประชาชน” นั่นเอง

ความหมายของสวนสาธารณะ นอกจากการเทียบเคียงความหมายตามพจนานุกรมที่กำหนดนิยามศัพท์เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าของประชาชนแล้ว ยังมีผู้ให้ความหมายของสวนสาธารณะไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความหมายในทางทฤษฎีตามหลักวิชาของศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง หรือความสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์และความมุ่งหมายแห่งการศึกษา ซึ่งยึดโยงกับองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการ รูปแบบและภารกิจแห่งการเข้าใช้ประโยชน์ กล่าวคือ

หากพิจารณาความหมายในแง่ของ ความสัมพันธ์ของผู้มีอำนาจในการจัดการแล้ว สวนสาธารณะ (parks หรือ public parks) ย่อมหมายถึง บริเวณสาธารณะที่ภาครัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ มักเป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด จัดให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนตามชุมชนและเมืองต่างๆ โดยรัฐเป็นเจ้าของ และเป็นผู้ดูแลรักษา โดยปัจจุบันถือว่า การจัดที่พักผ่อนหย่อนใจสาธารณะนี้ เป็นหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตาม สวนสาธารณะอาจจะจัดสร้างโดยเอกชนแล้วอุทิศให้แก่ประชาชนก็ได้

สำหรับความหมายของสวนสาธารณะในลักษณะของคำจำกัดความ ตามหลักวิชา และศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสวนสาธารณะ หรือตามวัตถุประสงค์ของการจัดหา และการเข้าใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นในเชิงการจัดการทางสิ่งแวดล้อมและในเชิงการให้บริการของรัฐ โดยมีผู้ให้ความหมายและกำหนดนิยามที่แตกต่างกันออกไปมากมาย กล่าวคือ

Arnold Wittick นักภูมิสถาปัตย์ ได้ให้ความหมายของสวนสาธารณะว่า หมายถึง พื้นที่เปิดโล่งที่มีการจัดภูมิทัศน์ (landscape) ให้เกิดความสวยงามเท่าที่จะทำได้ เป็นที่สงบร่มรื่น ตั้งใจให้เป็นที่พักผ่อนคลายความเมื่อยล้า เป็นที่พบปะพูดคุยสนทนาอย่างเรียบง่าย ใช้เดินเที่ยวเล่น เป็นที่เพิ่มความสดชื่น และเป็นที่พักพิงตรองสร้างสรรค์ความคิด ภายในสวนสาธารณะประกอบด้วย ต้นไม้มากมายหลายชนิด สนามหญ้า สระน้ำ น้ำพุ รูปปั้น ที่พักผ่อน และลานอเนกประสงค์ ฯลฯ³

เอื้อมพร วิสมหมาย ผู้เชี่ยวชาญด้านนิเวศวิทยา คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้กล่าวถึงความหมายของสวนสาธารณะในทางระบบนิเวศและตามลักษณะ

² เพ็งอ้วน, น. 1174.

³ Arnold Wittick, Encyclopedia of urban Planning, (New York : Mc Graw Hill, 1974), p. 768.

การใช้สอยไว้ว่า “เป็นสถานที่ที่ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งก่อสร้างและธรรมชาติ โดยให้แนวคิดว่าเป็นพื้นที่ที่ใช้ออกกำลังกาย และพักผ่อนทางด้านจิตใจหลังจากภารกิจประจำวัน โดยสถานที่เหล่านี้อาจจะเป็น วนอุทยาน สวนสัตว์ สนามกีฬา บริเวณถนน โดยจัดทางเดินที่ร่มรื่น อาจจะประดับด้วยน้ำพุ แก้วน้ำ แสงไฟ เพื่อให้ผู้ใช้เกิดความพึงพอใจและปลอดภัย”⁴

กิตติ วัฒนกุล กล่าวว่า สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ประชาชนมาใช้ประโยชน์โดยเท่าเทียมกันในการพักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายให้หายตึงเครียดหลังจากที่ได้ปฏิบัติหน้าที่การทำงานแล้ว โดยอาจจะใช้สวนสาธารณะในตอนเช้ามีดก่อนทำงาน ตอนเย็นหรือตอนค่ำหลังเลิกงาน วันหยุดเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดงานหรือวันที่ได้รับอนุญาตให้พักผ่อน⁵

อติพร พรหมทะสาร กล่าวว่า สวนสาธารณะ หมายถึง พื้นที่ที่จัดสร้างขึ้นโดยรัฐและท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้มาพักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายความเมื่อยล้าหรือความตึงเครียดที่เกิดจากภารกิจประจำวัน เช่น การเดินเล่น การพักผ่อน การอ่านหนังสือ ออกกำลังกาย เล่นกีฬา เป็นต้น โดยไม่คิดค่าตอบแทน และสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดเวลาที่เปิดทำการ ภายในบริเวณสวนจะมีการจัดและตกแต่งไว้อย่างสวยงาม พร้อมทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไว้บริการ⁶

จิตตินันท์ เรืองวิรุทธิ์ กล่าวว่า สวนสาธารณะ คือ สถานที่ที่มีการจัดภูมิทัศน์ไว้อย่างสวยงาม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปพักผ่อนออกกำลังกาย และได้สัมผัสกับสภาพธรรมชาติ นอกจากวิถีชีวิตที่เป็นอยู่แบบเมือง⁷

วัชร น้อยพิทักษ์ กล่าวว่า สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่ที่จัดขึ้นโดยรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างสวนสาธารณะเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนทั่วไป

⁴ เอี่ยมพร วีสมหมาย, สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), น. 12.

⁵ กิตติ วัฒนกุล, อนามย์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), น. 716.

⁶ อติพร พรหมทะสาร, “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง: กรณีศึกษาสวนจตุจักร,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, 2543), น. 25.

⁷ จิตตินันท์ เรืองวิรุทธิ์, “แนวการจัดหาสวนสาธารณะในพื้นที่เขตชั้นใน กรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536), น. 21.

โดยไม่มีการเก็บค่าบริการใดๆ ทั้งสิ้น มีการจัดบริเวณไว้อย่างสวยงาม ประกอบไปด้วยต้นไม้ทั้งไม้ดอก ไม้ประดับ สระน้ำ สนามหญ้า มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้ความสะดวกสบาย และตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้มาใช้บริการในพื้นที่⁸

การให้ความหมายของนักวิชาการและนักศึกษาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า ส่วนหนึ่งของการให้ความหมายสอดคล้องกับการจำแนกลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจตามความพอใจของ Brian Hackett ออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ passive recreation เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ใช้การออกกำลังกายและกำลังกาย แต่เป็นไปในลักษณะความสงบเพื่อผ่อนคลายความเครียดและความเหน็ดเหนื่อย อันได้แก่ การชื่นชมกับธรรมชาติ ภูมิทัศน์ของเมือง การได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การนั่งเล่น เป็นต้น และ active recreation เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ต้องออกกำลังกายอันได้แก่ การเดิน และการวิ่งออกกำลังกาย เป็นต้น⁹ จากลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจนี้ จึงคาดหมายได้ว่า จะต้องเป็นกิจกรรมที่กระทำในเวลาว่างในสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภายนอกอาคารสถานที่ (out door) หรือภายในอาคาร (indoor recreation)¹⁰ และจากการที่ต้องกระทำในเวลาว่างในสถานที่ต่างๆ ภายนอกอาคารสถานที่นั่นเอง จึงเป็นที่มาของการพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ที่เป็นของสาธารณะและที่เป็นส่วนตัว ดังนั้น ในส่วนของสถานที่ที่เป็นของ

⁸ วชิร น้อยพิทักษ์, “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกการให้บริการและรูปแบบการใช้ประโยชน์จากสวนสาธารณะ ศึกษากรณีผู้เข้ามาใช้สวนสาธารณะของกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536), น. 24.

⁹ Brian Hackett, Landscape Planning and Introduction to Theory and Practice, (New Castle, Eng.: Oriol Press, 1971), p. 35.

¹⁰ Joel Katz, Alan Levy, and Richard soul Wurman, The Nature of Recreation, (Massachusetts : MIT Press, 1972) อ้างใน เอื้อมพร วิสมหมาย, “สวนสาธารณะและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ,” วันต้นไม้แห่งชาติ 2524, (กรุงเทพมหานคร : กองสวนสาธารณะ, 2524), น. 9.

สาธารณะนี้เอง จึงเป็นที่มาของพื้นที่กลางแจ้งที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นสวนสาธารณะของรัฐที่ให้บริการโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และถือเป็นบริการสาธารณะพื้นฐานของรัฐที่ให้แก่ประชาชนของตน นั่นเอง¹¹

จากการศึกษาลักษณะของการพักผ่อนนอกบ้านหรือการพักผ่อนกลางแจ้งนี้ พบว่าการพักผ่อนหย่อนใจโดยการเข้าใช้สวนสาธารณะ ยังสอดคล้องกับแนวความคิดการใช้พื้นที่ในเขตเมืองเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจตามพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตในเขตเมือง (urban life) 2 ส่วน ที่ต้องการการใช้ชีวิตเพื่อสังคม ในลักษณะของการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ และการใช้ชีวิตเพื่อความเป็นส่วนตัว โดยการออกไปจากผู้คนเพื่อหาความสงบและพักผ่อน¹² อีกด้วย และเป็นไปตามการแบ่งพื้นที่เมืองออกเป็น 3 พื้นที่ใหญ่ๆ ของ Stuart F. chopin Jr กล่าวคือ ที่ทำงาน (work areas) ที่อยู่อาศัย (living areas) และที่พักผ่อน (leisure areas)¹³

จากความหมายของคำว่า สวนสาธารณะ ที่มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความนี้เอง ผู้ศึกษาจึงขอสรุปว่า สวนสาธารณะ หมายถึง สถานที่ที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนทั่วไป และเป็นที่พักอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อการนันทนาการของมนุษย์ในลักษณะไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยจัดรูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการภายใต้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นนั้นๆ ตามภารกิจลำดับรองของรัฐที่มุ่งหวังให้เกิดการบริการสาธารณะในทางพื้นที่และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเพื่อประโยชน์ในการสร้างเสริมสวัสดิภาพที่ดีทางสุขภาพอนามัยของประชาชนในประเทศ

อย่างไรก็ตาม สวนบางประเภท แม้เปิดให้ประชาชนเข้าไปใช้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ก็ไม่นับรวมไว้เป็นสวนสาธารณะในความหมายนี้ด้วย เช่น สวนพฤกษศาสตร์ (botanic gardens) สวนรุกขชาติ (arboretums) อุทยานสาธารณะ (public gardens) สวนสนุก (amusement parks) สวนสัตว์ (zoological gardens) อุทยานแห่งชาติ (national parks) และวนอุทยาน (forest parks) รวมทั้งแหล่งสงวนพันธุ์สัตว์ป่า (wildlife sanctuary) และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า (non-hunting areas) ทั้งนี้ เนื่องจากสวนหรือสถานที่ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เฉพาะสำหรับการเข้าใช้ประโยชน์

¹¹ กล่าวถึงใน กองผังเมือง สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร, “โครงการจัดหาและพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น และภูมิทัศน์ของเมือง”, (กรุงเทพมหานคร : งานผลิตสื่อการเรียนการสอน, 2536), น. 10-11.

¹² See Lawrence Halprin, Cities, (New York : Reinhold Publishing, 1936), p.11.

¹³ Stuart F. chopin Jr, Urban Land Use Planning, (New York : Harper & Brother, 1957), p. 291.

มีข้อจำกัดในการใช้งาน มีการบริหารจัดการและแหล่งงบประมาณจัดสร้างที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ สวนหย่อมตามถนนหรือสวนสัตว์จำลองตามบาทวิถี ก็ไม่นับเป็นสวนสาธารณะ แต่ประการใด เนื่องจาก มิได้มุ่งหมายให้เกิดการเข้าใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจอย่างแท้จริง เป็นแต่เพียงพื้นที่ปล่อยทิ้งว่างอันเกิดจากการพัฒนาเมืองที่ไม่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นสวนสาธารณะเท่านั้น จึงมีการปรับปรุงพื้นที่เหล่านี้ให้มีลักษณะเป็นพื้นที่สีเขียวของเมือง เท่านั้น

2.2 ลักษณะของสวนสาธารณะ

สวนสาธารณะแต่ละประเภทนั้น มีรูปลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจน ตามความจำเป็น พื้นฐานของประชาชน การพัฒนาในทางสังคม และลักษณะการดำเนินชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตาม สามารถแบ่งลักษณะของพื้นที่สวนสาธารณะออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ตามความสัมพันธ์ในเชิงภูมิสถาปัตยกรรมและทฤษฎีการจัดระบบพื้นที่สีเขียวของเมือง รวมถึงการจัดแบ่งในทางพื้นที่ตามสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินตามมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ

2.2.1 ลักษณะทางกายภาพ

เป็นการกำหนดลักษณะของสวนสาธารณะในทางพื้นที่ โดยพิจารณาจากที่ตั้งของสวนสาธารณะประกอบกับวิวัฒนาการการกลายเป็นเมืองหรือการขยายตัวของเมืองออกไป การตั้งถิ่นฐานของประชากร ความเหมาะสมในการดำรงชีพ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะทางกายภาพได้ ดังนี้¹⁴

1. สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางเมือง (Central Business District, CBD) คือ สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวเนื่องด้านเศรษฐกิจ รวมถึงในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางในหลายๆ ด้านของเมือง เช่น สถาบันการศึกษา สถานบันการปกครอง และศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเมืองชั้นใน (inner city) ซึ่งถูกรายล้อมด้วยการขยายตัวด้านกายภาพของเมืองในลักษณะของอาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ
2. สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลง (Transition Zone) คือ สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ล้อมรอบมหานคร ถัดจากพื้นที่เขตเมืองชั้นใน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็น

¹⁴ เทียบเคียงจาก ชัชวาลย์ วายลี และคณะ, ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535), น. 25.

สวนสาธารณะในเขตพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ขยายตัวชั้นในกับพื้นที่รอบนอกของเมือง (middle zone/ urban fringe) โดยพื้นที่ในส่วนนี้เป็นพื้นที่ที่รองรับการขยายตัวทางด้านการค้าพาณิชย์ของเมือง รวมถึงมักจะเป็นที่พักอาศัยของประชากรเพื่อการเดินทางเข้าไปรับบริการและทำงานในเขตเมือง

3. สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตชานเมือง (Commuter Zone) คือ สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ในเขตชั้นนอกของเมือง โดยเป็นเขตติดต่อกับเมืองกับชนบท (sub - urban area) และมีลักษณะโดยทั่วไปเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท โดยส่วนใหญ่ยังคงสภาพเป็นพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรม สอดแทรกกับการบุกรุกของพื้นที่เมือง (urban encroachment) เป็นระยะๆ โดยสวนสาธารณะนี้ มักจะมีขนาดใหญ่และมีสภาพทางธรรมชาติที่งดงามเป็นเอกลักษณ์ตามภูมิประเทศนั้นๆ

นอกจากนั้น หากพิจารณาลักษณะทางกายภาพของสวนสาธารณะ โดยเชื่อมโยงกับ "ทฤษฎีการจัดระบบพื้นที่สีเขียว" แล้ว พบว่า สวนสาธารณะในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียวของเมือง อาจมีรูปแบบการจัดวางของพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดระบบพื้นที่สีเขียวของเมือง ดังนี้¹⁵

1. สวนสาธารณะแบบจุดหรือหย่อม เป็นพื้นที่สวนสาธารณะขนาดใหญ่ ตั้งอยู่โดดเดี่ยว กระจายตัวเป็นจุด ท่ามกลางพื้นที่ปลูกสร้างอาคาร ให้บริการแก่ประชาชนที่อยู่บริเวณนั้น และภายในรัศมีการให้บริการโดยรอบ แต่จะถูกจำกัดบริเวณที่ไม่มีการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เหล่านั้น

2. สวนสาธารณะแบบวงแหวน โดยมีพื้นที่สวนสาธารณะเป็นบริเวณกว้างโอบล้อมพื้นที่ปลูกสร้างเป็นวงแหวน ช่วยให้บรรยากาศของเมืองดีขึ้น ลดมลภาวะต่างๆ และยังช่วยป้องกันการขยายตัวของเมือง แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องถึงกันในพื้นที่สวนสาธารณะแต่ละวง

3. สวนสาธารณะแบบรัศมีหรือแบบนิ้วมือ เป็นสวนสาธารณะที่ยื่นออกจากศูนย์กลางเมืองเป็นรัศมีออกไปทุกทิศทางโดยรอบ ทำให้สภาพแวดล้อมของเมืองดีขึ้น ลดมลภาวะต่างๆ เป็นเส้นทางไหลเวียนของอากาศ ในการเดินทางไปยังส่วนต่างๆ ของเมืองและนอกเมือง นับเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเมืองให้ดีขึ้น

4. สวนสาธารณะแบบผสมผสานระหว่างวงแหวนกับรัศมี โดยมีพื้นที่สวนสาธารณะยื่นออกจากศูนย์กลางเมืองเป็นรัศมีออกไปทุกทิศทาง และโอบล้อมพื้นที่ปลูกสร้างอาคารเป็น

¹⁵ เทียบเคียงจาก Northam R.M., *Urban Geography*, (New York : John Wiley & Son ,1979) อ้างใน พีรพรรณ พงษ์โพธิ์, "แนวทางการจัดเตรียมสวนสาธารณะระดับชุมชน ระดับเขตหรือระดับย่าน และระดับเมือง กรณีศึกษาผังเมืองรวมชลบุรี จังหวัดชลบุรี," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2540), น. 40-45.

วงแหวนซ้อนกันหลายๆ วงอีกด้วย เกิดเป็นโครงข่ายพื้นที่สีเขียวในเมืองและนอกเมืองอย่างต่อเนื่อง และสามารถให้บริการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจได้ครอบคลุมทั้งเมือง

5. สวนสาธารณะระบบแนวโค้งสีเขียว โดยมีพื้นที่สวนสาธารณะเป็นแนวยาวตามถนน ที่พาดผ่านศูนย์กลางเมืองออกเป็นสองส่วน ฉะนั้น พื้นที่สวนสาธารณะในรูปแบบของพื้นที่สีเขียวของเมือง จึงให้บริการจำกัดเฉพาะประชาชนที่อยู่ตามแนวถนน สำหรับส่วนบนของเมืองจะไม่ได้รับประโยชน์ จึงเป็นรูปแบบของสวนสาธารณะที่เหมาะสมกับเมืองขนาดเล็ก

6. สวนสาธารณะแบบริบบิ้นสีเขียว โดยมีพื้นที่สวนสาธารณะขนานไปตามเส้นทางคมนาคมที่พาดผ่านตัวเมืองเป็นเส้นตรง ทั้งถนน ทางรถไฟ และแม่น้ำ จึงเป็นระบบที่เหมาะสมสำหรับเมืองที่ขยายตัวตามเส้นทางคมนาคม

จะเห็นได้ว่า แม้สวนสาธารณะทั้งหมดของกรุงเทพมหานคร จะตั้งอยู่ทั่วพื้นที่กรุงเทพมหานคร แต่พื้นที่ของสวนสาธารณะส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ถัดจากพื้นที่เขตเมืองชั้นในออกไป ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะลักษณะการกลายเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร เริ่มจากเขตกรุงเทพชั้นใน (บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์) แล้วขยายไปตามทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของเมือง จึงส่งผลให้บริเวณที่มีการขยายความเป็นเมืองนี้ มีพื้นที่สวนสาธารณะมากกว่าเขตเมืองชั้นอื่นๆ¹⁶

สำหรับรูปแบบการจัดวางพื้นที่สวนสาธารณะ ผู้ศึกษาเห็นว่า มีลักษณะเป็นหย่อมๆ และเป็นจุดๆ ตามการพัฒนาความเป็นเมืองและการขยายเส้นทางคมนาคมของเมืองเท่านั้น และไม่ใกล้เคียงกับทฤษฎีการจัดระบบพื้นที่สีเขียวรูปแบบใดเลย จึงทำให้สวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ทั้งหมดไม่อาจเป็นโครงข่ายพื้นที่สีเขียวของเมืองและตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนได้มากนัก ประกอบกับกรุงเทพมหานครมีการพัฒนาความเป็นเมืองอย่างไร้ระเบียบและขาดการวางระบบผังเมืองอย่างทันท่วงที จึงส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพและแนวทางการจัดหาพื้นที่สวนสาธารณะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน และขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ที่อาจจะจัดหาได้ เป็นสำคัญ

¹⁶ ดู วิวัฒนาการด้านที่ตั้งของสวนสาธารณะเพิ่มเติม ใน อมรรัตน์ กฤตยานวัช, “การศึกษาเพื่อการวางแผนทางการจัดหาสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร ในแง่ของการผังเมือง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการผังเมืองมหาบัณฑิต ภาควิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), น. 46-51.

2.2.2 สถานภาพทางกฎหมาย

หากพิจารณาในเชิงทฤษฎีของกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว สวนสาธารณะ คือ อสังหาริมทรัพย์ที่เป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน¹⁷ โดยสวนสาธารณะเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินที่หน่วยงานของรัฐในนามของแผ่นดิน มีหน้าที่ในการดูแลบำรุงรักษาและถือไว้ในฐานะผู้แทนของประชาชน เพื่อสงวนให้ประชาชนมีสิทธิเข้าไปใช้สอยและเข้าใช้ประโยชน์ได้ด้วยตนเอง รวมถึงไม่อาจถือเอาประโยชน์แต่เพียงคนเดียวได้ ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกันทั่วทุกคน¹⁸ และที่สำคัญ สวนสาธารณะจะมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นที่ดินประเภทใด ขึ้นอยู่กับว่าผู้มีหน้าที่ดูแลและบำรุงรักษาที่ดินเหล่านั้นมีกฎหมายระบุถึงอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือมีนิติราชประเพณีกำหนดให้ส่วนราชการหรือองค์กรใดเป็นผู้ครอบครองหรือกำหนดการเข้าใช้ประโยชน์ของประชาชน

หากพิจารณาสถานภาพของสวนสาธารณะ โดยยึดโยงกับงานผังเมือง อันเป็นการมองในเชิงนโยบายการจัดการที่ดินนั้น จะพบว่าสวนสาธารณะมีลักษณะของการใช้ประโยชน์ในที่ดินประเภทหนึ่งที่มีรัฐจะต้องมีการจัดเตรียมล่วงหน้าไว้¹⁹ กล่าวคือ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ เพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศและเพื่อตอบสนองการนันทนาการของบุคคล อันเป็นภารกิจหนึ่งของรัฐในการจัดทำบริการทางสังคม

หากพิจารณาตามระบบกฎหมายมหาชนประกอบกับลักษณะของงานด้านผังเมืองแล้ว ถือเป็นการควบคุมและจำกัดสิทธิของประชาชนในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยโดยทางอ้อม ในลักษณะของการกำหนดที่ตั้งของพื้นที่สวนสาธารณะเป็นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และพื้นที่ที่รัฐมุ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นสวนสาธารณะ (พื้นที่เสนอแนะให้จัดหาสวนสาธารณะในระดับต่างๆ ในอนาคต) ไว้ในแผนผังแสดงที่โล่ง แบนทำยกกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม²⁰ ที่โดยยึดโยงตามแผนผังข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน²¹

¹⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304

¹⁸ ดู วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2547), น. 37 – 43.

¹⁹ See William I. Goodman, ed., Principle and Practice of Urban Planning, 4th ed. (Washington D.C. : The International City Manager 's Association, 1968), p. 111.

²⁰ ปัจจุบันเขตผังเมืองของกรุงเทพมหานครเป็นผังเมืองรวม และอยู่ภายใต้กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2549

คำว่า “สวนสาธารณะ” แม้ว่าจะไม่มีการให้คำนิยามศัพท์ไว้ในกฎหมายฉบับใดก็ตาม แต่จากการศึกษา พบว่า สามารถเทียบเคียงกับคำว่า “สถานสาธารณะ” ในกฎหมายว่าด้วยการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง²² ได้ รวมถึงการกำหนดคำว่า “สวนสาธารณะ” ไว้ในกฎหมายลำดับรอง ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาสถานสาธารณะ²³ หรือกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะของการไม่กำหนดนิยามความหมายของสวนสาธารณะไว้ แต่ให้พิจารณาและเข้าใจตามความหมายที่ประชาชนสามารถรับรู้ได้โดยทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้น การกำหนดนิยามศัพท์ของกฎหมายในบางครั้ง แม้ว่าจะมิได้กล่าวถึงไว้โดยตรง แต่ก็สามารถเข้าใจได้ตามความหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมหรือการนันทนาการ โดยเฉพาะคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” หรือ “ที่สาธารณะ” ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ การจัดการสิ่งแวดล้อม และทางภูมิสถาปัตย์ เป็นต้น

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า สวนสาธารณะมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ประเภทสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนเข้าใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพียงแต่ประเภทของที่ดินอันเป็นที่ตั้งของสวนสาธารณะ จะมีฐานะทางกฎหมายเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของหน่วยงานของรัฐผู้ยึดถือหรือครอบครองในนามของแผ่นดินตามกฎหมายที่จัดตั้งหน่วยงานเหล่านั้น

สำหรับแผนผังแสดงที่โล่งตามกฎหมายกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมนั้น มิได้มีฐานะเป็นกฎหมาย เนื่องจากเป็นเพียงเอกสารมหาชนเพื่อแสดงถึงทิศทางการพัฒนาของรัฐ และบางส่วนครอบคลุมการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้การพัฒนาหรือการใช้ประโยชน์ของภาคเอกชน

²¹ คือ หากพื้นที่เสนอแนะให้จัดหาสวนสาธารณะตามแผนผังแสดงที่โล่งนั้น อยู่ในเขตสีชาวมีกรอบและเส้นทแยงสีเขียว (ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม) หรือเขตสีเขียว (ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม) อันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียวในทางผังเมืองแล้ว สวนสาธารณะที่รัฐมุ่งให้เกิดการจัดหาและพัฒนาจะมีขนาดใหญ่กว่าพื้นที่ที่มีได้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียว ทั้งนี้ สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของสวนสาธารณะที่ได้กล่าวไว้แล้ว

²² พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มาตรา 4 “สถานสาธารณะ” หมายความว่า สถานที่ที่จัดไว้เป็นสาธารณะสำหรับประชาชนใช้เพื่อการบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจ หรือการชุมนุม

²³ ดู ประกาศกรุงเทพมหานคร เรื่อง การจัดระเบียบในสวนสาธารณะ ลงวันที่ 31 ธันวาคม 2546 อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 มาตรา 49 (2)

เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาประกอบกับกฎหมายฉบับอื่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการในทางพื้นที่ และหน้าที่ของหน่วยราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริการสาธารณะ รวมถึงความสัมพันธ์ในทางสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็อาจอธิบายในภาพรวมได้ว่า “สวนสาธารณะ” มีสถานภาพทางกฎหมายเป็นสถานสาธารณะ หรือพื้นที่สาธารณะ หรือที่สาธารณะ ซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐ ในวงงานหลักด้านสิ่งแวดล้อม และการใช้ที่ดินของรัฐนั่นเอง

2.3 การจำแนกประเภทของสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร

เมื่อได้ทราบถึงความหมายและลักษณะของสวนสาธารณะอย่างพอสังเขปแล้ว จำเป็นต้องพิจารณาถึงประเภทของสวนสาธารณะเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในทางพื้นที่ และรูปแบบของสวนสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้ทราบถึงการจัดแบ่งภารกิจเพื่อตอบสนองการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ดังนี้

2.3.1 การจำแนกประเภทตามลักษณะการให้บริการ

การจำแนกประเภทตามลักษณะการให้บริการ²⁴ เป็นการพิจารณาตามการดำเนินชีวิตของประชาชนตามวัตถุประสงค์ในการเข้าใช้ประโยชน์ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้²⁴

1) สวนสาธารณะ (public park) เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากสำหรับชีวิตความเป็นอยู่แบบเมือง กรุงเทพมหานครมีสวนสาธารณะที่จัดหาให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัยได้ใช้บริการโดยไม่คิดมูลค่าตอบแทนใดๆ และประชาชนสามารถเข้าใช้ได้ตลอดเวลาที่ทำการ (ที่ดินของทางราชการ) สวนสาธารณะขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร โดยมากจะมีพื้นที่ตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไป มีการจัดแต่งสวนอย่างสวยงาม ภายในประกอบด้วยกิจกรรมหลายประเภททั้งด้านการพักผ่อนและการออกกำลังกาย

2) สวนหย่อม (pocket park) สวนประเภทนี้ ไม่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพักผ่อน (เนื่องจากเป็นที่ว่างที่เหลือจากการพัฒนาเมือง) หรือจะมีบ้างก็เล็กน้อยในบางแห่ง แต่สวนหย่อมจะให้ประโยชน์ในแง่การตกแต่งเพื่อความสวยงามร่มรื่นมากกว่า ทั้งนี้ เพราะขนาดของพื้นที่

²⁴ ชวนพิศ ดุษฎีประเสริฐ, “แนวทางการวางแผนเพื่อการพัฒนาสวนสาธารณะในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น. 28-35.

ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดกิจกรรมใดๆ ได้ การเข้าถึงและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมสำหรับการพักผ่อน เช่น ห้วยมกอน สี่แยก วงเวียน เป็นต้น สวนหย่อมแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สวนขนาดเล็กเพื่อการประดับ (ใช้ที่ว่างริมถนนหรือริมคลองปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา) และสวนขนาดเล็กที่พักผ่อนได้

3) สวนกึ่งสาธารณะ (semi-public park) ถือว่าเป็นสถานที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจอีกรูปแบบหนึ่ง เช่น สวนสัตว์ (รัฐวิสาหกิจ) ซึ่งนอกจากจะให้ความร่มรื่นของต้นไม้ ยังเป็นส่วนช่วยในการศึกษาและอนุรักษ์สัตว์ โดยส่วนมากประชาชนจะมาใช้บริการในรูปแบบสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนเป็นหลัก สำหรับด้านการศึกษาและการอนุรักษ์สัตว์ยังมีน้อยมาก

4) สวนเอกชน (private park) เป็นสวนสนุกที่เอกชนเป็นผู้จัดสร้างขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งนันทนาการของกรุงเทพอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการพักผ่อนรูปแบบนี้ ประชาชนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าไปใช้บริการ

5) สนามกีฬา สนามกอล์ฟ และสนามม้า (sport stadium, golf course, race course) เป็นที่โล่งของเมืองซึ่งมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ผู้ใช้ต้องเสียค่าบริการ แต่ถือว่าเป็นพื้นที่ที่เปิดโล่งรูปแบบหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเมือง

2.3.2 การจำแนกประเภทตามการจัดหา

การจำแนกประเภทตามการจัดหา สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1) สวนสาธารณะที่จัดหาโดยกรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่งในการจัดหาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ สวนหย่อม สวนดอกไม้ประดับ รวมถึงสวนขนาดเล็กริมถนนและริมแม่น้ำ เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการพัฒนาโดยสำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม

2) สวนสาธารณะที่จัดหาโดยการเคหะแห่งชาติ เนื่องจากการเคหะแห่งชาติเป็นรัฐวิสาหกิจ ทำหน้าที่จัดหาที่อยู่ให้แก่ประชาชน โดยจัดสร้างที่อยู่อาศัยแบบต่างๆ รวมทั้งปรับปรุงสภาพชุมชนแออัดให้มีสภาพดีขึ้น ในพื้นที่โครงการนอกจากจะสร้างที่อยู่อาศัยแล้ว ยังมีพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้พัฒนาเป็นพื้นที่สวนสาธารณะด้วย²⁵

²⁵ ศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่ของการเคหะแห่งชาติ, <http://www.nha.co.th>.

3) สวนสาธารณะที่จัดหาโดยโครงการหมู่บ้านจัดสรรเอกชน ซึ่งหมู่บ้านจัดสรรเอกชนเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งที่สร้างสวนสาธารณะให้แก่กรุงเทพมหานครตามข้อบัญญัติจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2535 จึงทำให้การใช้ที่ดินส่วนหนึ่งของหมู่บ้านจัดสรรเอกชนจะมีสวนสาธารณะรวมอยู่ด้วย²⁶

4) สวนสาธารณะที่จัดโดยกรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย เป็นลักษณะของสวนหย่อมที่จัดขึ้นในบริเวณว่างของเชิงสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา²⁷

5) สวนสาธารณะที่จัดหาโดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทย เป็นการจัดหาพื้นที่ใต้ทางด่วนพิเศษและจัดเป็นสวนหย่อมเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นที่โล่งให้ประชาชนใช้สอยแก่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง²⁸

2.3.3 การจำแนกประเภทโดยสำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

เป็นการจำแนกตามลักษณะของพื้นที่และตามลำดับชั้น (เป็นการยึดตามเนื้อที่สวนสาธารณะและรัศมีการให้บริการ) รวมถึงตามวัตถุประสงค์ของการใช้พื้นที่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ประเภท ในลักษณะของการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียวของเมืองได้ ดังนี้²⁹

1) สวนหย่อมขนาดเล็กย่านชุมชน (pocket park, mini park, tot lots) ขนาดพื้นที่ไม่เกิน 2 ไร่ รัศมีการให้บริการในวงรอบประมาณ 1 กิโลเมตร ให้บริการในระยะเดินเข้าถึง ใช้เวลา

²⁶ ข้อบัญญัติจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2535 ในหมวดสาธารณูปโภค และบริการสาธารณะ กำหนดให้มีพื้นที่สวนสาธารณะร้อยละ 5 ของพื้นที่ขายและจะต้องรวมอยู่บริเวณศูนย์กลางของที่ดินจัดสรร โดยไม่อนุญาตให้แบ่งแยกออกเป็นแปลงย่อยหลายแห่ง เว้นแต่เป็นการกันพื้นที่แต่ละแห่งไว้เกินกว่า 3 ไร่ หรือได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการควบคุมการจัดสรรที่ดินเป็นรายๆ ไป

²⁷ เนื่องจากคำว่า “อาคาร” ตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 หมายความว่ารวมถึง “สะพาน” ด้วย จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของกรมโยธาธิการและผังเมืองในการดูแลและบำรุงรักษา ภายใต้การดำเนินงานของ “สำนักสถาปัตยกรรม” ดู <<http://www.dpt.go.th>>

²⁸ การทางพิเศษแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานสาธารณูปโภคที่มีโครงการขนาดใหญ่ในด้านนี้ด้วย ดูรายละเอียด, <http://www.exat.co.th/>

²⁹ สวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม, สัดส่วนพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชากรในแต่ละเขตกรุงเทพมหานคร ปี 2544, (กรุงเทพมหานคร : มปป., 2544), น. 9-12.

ประมาณ 5 -10 นาที อาจอยู่ระหว่างอาคาร ใช้เป็นสนามเด็กเล่น สถานที่ออกกำลังกาย และพบปะสังสรรค์ของประชาชนทุกวัย

2) สวนหมู่บ้าน หรือสวนละแวกบ้าน (neighborhood park) ขนาดพื้นที่ไม่เกิน 2 - 25 ไร่ รัศมีให้บริการในวงรอบประมาณ 1 - 3 กิโลเมตร เป็นสวนสำหรับผู้อยู่อาศัยละแวกนั้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าสวนระดับที่ 1

3) สวนชุมชน (community park) ขนาดพื้นที่ไม่เกิน 25-125 ไร่ รัศมีให้บริการในวงรอบประมาณ 3 - 8 กิโลเมตร มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นมากกว่าสวนระดับที่ 1 และ 2 มีที่เล่นกีฬา และพื้นที่พักผ่อนชมธรรมชาติสวยงาม

4) สวนสาธารณะขนาดกลาง หรือสวนสาธารณะระดับเขต (district park) ขนาดพื้นที่ไม่เกิน 125 - 500 ไร่ รัศมีให้บริการในวงรอบมากกว่า 8 กิโลเมตร ให้บริการทั้งผู้เดินเท้า เข้าถึงและผู้ที่อยู่ในระยะไกล เดินทางเข้าถึงด้วยระบบขนส่งมวลชนหรือรถยนต์ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่มีในสวนระดับที่ 1 ระดับที่ 2 และระดับที่ 3 เช่น ที่ปิกนิก ลานอเนกประสงค์ และบริเวณที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น บึงน้ำ ลำธาร สวนดอกไม้ขนาดใหญ่

5) สวนสาธารณะขนาดใหญ่ หรือสวนสาธารณะระดับเมือง (city park) ขนาดพื้นที่มากกว่า 500 ไร่ รัศมีให้บริการในวงรอบแก่คนทั้งเมือง และพื้นที่ใกล้เคียงในเขตอิทธิพลของเมือง มีลานกว้างเพื่อจัดงาน ผู้ใช้บริการเดินทางมาจากทั่วกรุงเทพมหานคร และใช้เวลาพักผ่อนมากกว่าครึ่งวัน มีกิจกรรมหลากหลายดึงดูดความสนใจ

6) สวนถนน (street park) ความกว้างพื้นที่เกินกว่า 3 เมตร ไม่จำกัดความยาว ปลุกต้นไม้สองข้างทาง เว้นที่ตรงกลางเป็นทางเดิน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ สวนไหล่ทางหรือทางจักรยาน สวนเกาะกลาง และสวนทางแยก

7) สวนเฉพาะทาง หรือสวนอเนกประสงค์ (special purpose park) สวนประเภทนี้ ไม่จำกัดพื้นที่ เช่น สวนกีฬาสวนประวัติศาสตร์ และสวนวัฒนธรรม เป็นต้น

2.3.4 การจำแนกประเภทโดยกรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

เป็นการจำแนกสวนสาธารณะเพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการวางผังเมืองรวมของประเทศ โดยสามารถจำแนกประเภทตามลำดับชั้นของสวนสาธารณะได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้³⁰

³⁰ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, เกณฑ์ด้านผังเมือง หมวดบริการสังคม เรื่อง สวนสาธารณะ สนามกีฬา ห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร : มปป., 2537), น. 6-12.

1) สวนระดับละแวกบ้าน (neighborhood park) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในลักษณะที่ให้ความสงบและความผ่อนคลาย จึงควรออกแบบและจัดให้มีบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ หรือคล้ายคลึงกับการอยู่ในชนบท เช่น มีพืชพรรณหลากหลาย พื้นที่สวนห้อมล้อมไปด้วยต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ สวนระดับนี้มีความจำเป็นมากและควรจัดหาให้มีขึ้นในพื้นที่เขตเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง แต่จะไม่มี ความจำเป็นมากนัก ในย่านที่พักอาศัยแบบบ้านเดี่ยวที่มีสนามในบ้านของตนเอง และสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกับกิจกรรมทางการศึกษาของโรงเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อความปลอดภัย เช่น มีสถานกีฬาสำหรับเด็กวัยประถมด้วย

ที่ตั้ง อยู่กลางชุมชนในรัศมีให้บริการ 300 - 500 เมตร (หรือเท่ากับระยะทางที่เด็กสามารถเดินถึงได้ในเวลา 5 - 10 นาที) ควรอยู่ใกล้โรงเรียนประถมศึกษาของชุมชนและไม่ควรอยู่ติดถนนที่มีการจราจรความเร็วสูง เนื่องจากต้องคำนึงถึงความสะดวกและความปลอดภัยของเด็ก และควรมีทางเดินสวนได้โดยตรง โดยไม่ตัดกับถนนหรือสิ่งกีดขวางอื่นๆ เช่น ทางรถไฟ

ขนาดพื้นที่ 12.5 ไร่/ 1000 คน และมีองค์ประกอบภายในที่เป็นการหย่อนใจในลักษณะความสงบผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยและการพักผ่อนหย่อนใจที่ต้องออกแรงออกกำลังกาย มีบริเวณร่มรื่นสำหรับนั่งเล่น และหากมีสภาพธรรมชาติหรือวัตถุ หรืออาคารที่สำคัญอยู่ในพื้นที่สวน ก็สามารถเน้นให้เห็นถึงความสำคัญและความโดดเด่น เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนไปด้วยในขณะเดียวกัน เช่น ต้นลำพู ในสวนสันติชัยปราการ เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีองค์ประกอบอื่นๆ โดยทั่วไปของสวน เช่น ไฟฟ้า แสงสว่าง ม้านั่ง ต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา หรือพุ่มไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น

2) สวนระดับชุมชน (community park) เป็นสวนสาธารณะที่มีกิจกรรมสำหรับประชากรทุกวัยในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่สามารถใช้ได้ร่วมกันภายในพื้นที่เดียวกัน และมีกิจกรรมที่หลากหลาย มุ่งประโยชน์ทางการพักผ่อนหย่อนใจและการศึกษา และจะได้ประโยชน์สูงสุดเป็นอย่างมาก หากโรงเรียนและชุมชน (รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดูแล) บริหารจัดการร่วมกันเพื่อพัฒนากิจกรรมในสวนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของทั้งสององค์กรดังกล่าว

ที่ตั้ง ครอบคลุมพื้นที่ให้บริการในรัศมี 1 - 2.5 กิโลเมตร (หรือสามารถเดินทางไปถึงได้โดยระบบขนส่งสาธารณะในเวลาไม่เกิน 30 นาที) สำหรับในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น ควรจะลดระยะของรัศมีการให้บริการให้น้อยลง เพื่อเข้าถึงได้ง่ายขึ้น และที่สำคัญควรตั้งอยู่บนถนนสายหลักของชุมชน

ขนาดพื้นที่ 2.5 ไร่/ 1000 คน โดยองค์ประกอบภายในจะประกอบไปด้วย บริเวณร่มรื่นสำหรับนั่งเล่นหรือสนามกลางแจ้งประเภทต่างๆ ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ส่วนที่จัดหาได้เพื่อจัดกิจกรรม แข่งขันกีฬา หรือเป็นลานอเนกประสงค์ เพื่อออกกำลังกาย เช่น การเดินแอโรบิก ลานสเก็ต หรือลานกิจกรรม ลานนิทรรศการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีทางเดิน ทางวิ่ง และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นจุดเด่นหรือสัญลักษณ์ของสวน เช่น อาคารพิพิธภัณฑสถาน อาคารเรือนจำ และแนวกำแพง เรือนจำในสวนรมณีนารถ หรือปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลง ในสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบโดยทั่วไปเช่นเดียวกับสวนระดับละแวกบ้าน

3) สวนระดับย่าน (district park) เป็นสวนสาธารณะสำหรับย่านหรือเขตที่อยู่ในเมืองขนาดใหญ่ หรือเป็นสวนสาธารณะที่ให้บริการเมืองขนาดเล็กลงไป ซึ่งมีขนาดประชากรที่ให้บริการระหว่าง 50,000 - 100,000 คน และมีกิจกรรมที่มีความหลากหลาย

ที่ตั้ง กลุ่มพื้นที่ให้บริการในรัศมี 3 - 6 กิโลเมตร (หรือสามารถเดินทางไปถึงได้โดยระบบขนส่งมวลชนสาธารณะในเวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง) เข้าถึงง่าย และตั้งอยู่บนถนนสายหลัก

ขนาดพื้นที่ 1.5 ไร่/ 1000 คน โดยมีองค์ประกอบภายในเช่นเดียวกับสวนระดับชุมชน แต่มีจำนวน ขนาด และความหลากหลายของกิจกรรมมากกว่า และใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมมากกว่า เช่น กิจกรรมดูนก และสวนจระเข้ในสวนธนบุรีรมย์

4) สวนระดับเมือง (city park) เป็นสวนสาธารณะที่ให้บริการสำหรับคนทั้งเมือง มีลักษณะเช่นเดียวกับสวนระดับย่าน มีขนาดที่ให้บริการตั้งแต่ 100,000 คน ขึ้นไป

ที่ตั้ง ให้บริการครอบคลุมทั้งเมือง โดยสามารถเดินทางไปถึงได้โดยระบบขนส่งมวลชนสาธารณะในเวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง

ขนาดพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 100 ไร่ โดยมีขนาดพื้นที่เฉลี่ยที่จัดเตรียมไว้ 300 ไร่ และมีองค์ประกอบภายในเช่นเดียวกับสวนสาธารณะระดับชุมชน และสวนระดับย่าน แต่มีความหลากหลายของกิจกรรมและใช้พื้นที่มากกว่า เช่น สโมสรพลเมืองอาวุโส ศูนย์สร้างโอกาสเด็ก ศูนย์ฝึกอาชีพ ในสวนลุมพินี หรือ กิจกรรมขี่จักรยาน แรลลี่ ในสวนวชิรเบญจทัศ

5) สวนระดับภาค (regional park) เป็นสวนขนาดใหญ่มากหรือเป็นสวนที่มีลักษณะเฉพาะ โดยทั่วไปมักจะเป็นพื้นที่ที่สภาพทางธรรมชาติงดงาม หรือมีลักษณะทางภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย และอาจใช้เป็นพื้นที่ร่วมหรือผสมผสานกับวัตถุอื่นของเมือง เช่น พื้นที่โล่งรองรับน้ำ เป็นต้น รวมถึงสามารถให้บริการแก่ประชาชนในเมืองต่างๆ ได้โดยรอบ

ที่ตั้ง นอกเขตเมืองและห่างจากตัวเมือง ไม่เกิน 20 กิโลเมตร หรือใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ไปถึงได้ใน 1 ชั่วโมง

ขนาดพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 200 ไร่ และเมืองประกอบภายในขึ้นอยู่กับสภาพดั้งเดิมหรือ วัตถุประสงค์ของพื้นที่ ส่วนองค์ประกอบของสวนโดยทั่วไปนั้น จะเหมือนกับสวนสาธารณะระดับ อื่นๆ แต่เน้นที่วัตถุประสงค์หลักดั้งเดิมของบริเวณ เช่น เพื่อสงวนรักษาและอนุรักษ์สภาพทาง ธรรมชาติ หรือเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ของเมือง เช่น สวนหลวง ร.๙

6) พื้นที่สีเขียวอื่น เป็นลักษณะพื้นที่โล่งภายในเมือง ซึ่งอยู่ละแวกชุมชน แต่มีที่ตั้ง ที่ไม่เหมาะสมเป็นสวนสาธารณะ ซึ่งประชาชนสามารถพักผ่อนหย่อนใจและสามารถตกแต่ง ปลุกต้นไม้ เพื่อความสวยงามร่มรื่นของเมือง ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองในการดูดซับ อากาศเสียในเมือง ช่วยให้บริการบริเวณนั้นๆ มีอากาศที่ผ่อนคลาย

ที่ตั้ง ไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่จัดหาได้ เช่น พื้นที่บริเวณมุมถนน วงเวียน เกาะกลางถนน บริเวณสี่แยก เขตทางของถนนและรถไฟ พื้นที่ได้จุดตัดกันของถนนลอยฟ้า เป็นต้น

ขนาดพื้นที่ ไม่จำกัด และองค์ประกอบภายในสวน เน้นการปลุกต้นไม้เป็นหลักเพื่อ ความร่มรื่นและดูดซับอากาศเสีย และบำรุงรักษาได้ง่าย และในบางบริเวณที่มีพื้นที่กว้างขวาง เพียงพอ อาจจัดแบ่งพื้นที่บางส่วนไปใช้เพื่อบริการชุมชนในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น จัดเป็นที่จอดรถ ขนาดเล็กของชุมชน หรือเป็นป้อมสาธารณะให้บริการข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

ทั้งนี้ การพิจารณาที่ตั้งของสวนสาธารณะโดยยึดตามรัศมีการให้บริการของพื้นที่นั้น จะยึดตามระยะการเดินทางจริงของเท้าที่ระดับพื้นดิน และความปลอดภัยในการเข้าถึงเป็นหลัก เพราะไม่สามารถใช้ระยะที่วัดตรงในแผนที่ได้ เนื่องจากอาจมีถนนใหญ่ แหล่งน้ำขนาดใหญ่ตาม ธรรมชาติ หรือทางรถไฟขวางกั้นการเข้าใช้ประโยชน์ของประชาชนได้

2.3.5 การจำแนกประเภทโดยสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ในอดีต การวางผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ได้ จำแนกประเภทของสวนสาธารณะ โดยใช้เกณฑ์และมาตรฐานการวางและจัดทำผังเมืองของ กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทยมาโดยตลอด ในฐานะที่เป็นแม่แบบใหญ่ตาม ภารกิจด้านผังเมืองของประเทศ แต่เนื่องจากกรุงเทพมหานคร เป็นเมืองใหญ่ที่มีลักษณะเฉพาะ แตกต่างจากเมืองอื่นๆ ค่อนข้างมาก มีอัตราการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านประชากร กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมที่สูง อีกทั้งยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองหลวงของประเทศ และมีปัญหา ต่างๆ มากมายอีกด้วย การนำมาตรฐานกลางทั้งประเทศมาใช้ แม้ว่าจะสามารถวางผังแสดง พื้นที่โล่ง (ในสวนของสวนสาธารณะ) และสาธารณูปการในภาพรวมได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถ

ป้องกัน แก้ไขปัญหา หรือชี้แนะการพัฒนาเมืองที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานด้านผังเมืองขึ้นเป็นกาลเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริง ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพมหานครรวมถึง เพื่อให้การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม การวางและจัดทำผังเมืองรวม หรือผังเมืองเฉพาะในอนาคต สามารถวางและจัดทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร จึงมอบหมายให้ศูนย์วิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบ และจากการศึกษาตามบริบทของพื้นที่กรุงเทพมหานคร จึงจำแนกประเภทของสวนสาธารณะ ตามวิธีการจัดลำดับศักดิ์ของสวนสาธารณะให้สอดคล้องกับสภาพทั่วไปของกรุงเทพมหานครเป็น 5 ระดับ³¹ กล่าวคือ

1. สวนสาธารณะละแวกบ้าน มีลักษณะสำคัญ คือ ขนาดพื้นที่น้อยกว่า 0.5 ไร่ ให้บริการในระยะเดินเข้าถึง ใช้เวลา 5 - 10 นาที อาจจะเป็นพื้นที่โล่งระหว่างอาคาร มีบางส่วนเป็นสนามเด็กเล่น และเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ของประชาชนทั่วไป

2. สวนสาธารณะหมู่บ้าน มีลักษณะสำคัญ คือ ขนาดพื้นที่มากกว่า 0.5 ไร่ ถึง 2 ไร่ และเป็นพื้นที่เพื่อรองรับความต้องการพื้นที่นันทนาการของชุมชน ซึ่งควรบริการได้ในทุกเพศ ทุกวัย และทั้งกิจกรรมประเภทกายบริหาร (active) และ การพักผ่อน (passive) ประชาชนควรเข้าถึงได้ด้วยการเดินเท้า หรือควบคุมปริมาณรถยนต์และที่จอดรถ

3. สวนสาธารณะชุมชน มีลักษณะสำคัญ คือ ขนาดพื้นที่มากกว่า 2 ไร่ ถึง 20 ไร่ เป็นพื้นที่เพื่อรองรับความต้องการพื้นที่นันทนาการของชุมชนได้กว้างกว่าสวนสาธารณะหมู่บ้าน โดยเน้นที่สามารถจัดงานนันทนาการของชุมชนได้ และมีการจัดลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมที่สวยงามและมีพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งพื้นที่ 2 ใน 3 ของสวนประเภทนี้ ควรจัดให้มีกิจกรรมอย่างชัดเจน เช่น กิจกรรมกีฬา นันทนาการ หรือสนามเด็กเล่น เป็นต้น

4. สวนสาธารณะระดับย่าน มีลักษณะสำคัญ คือ ขนาดพื้นที่มากกว่า 20 ไร่ ถึง 100 ไร่ ให้บริการทั้งผู้ที่เดินเท้าเข้าถึงและผู้ที่อยู่ในระยะไกล สามารถเดินเท้าหรือเข้าถึงด้วยระบบขนส่งมวลชนหรือรถยนต์ โดยคำนึงถึงความหนาแน่นของประชากรเป็นหลัก สวนสาธารณะ

³¹ ดู คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “โครงการจัดทำมาตรฐานผังเมืองของกรุงเทพมหานคร”, เสนอ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, <http://www.bmaplanstd.in.th>, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2553 และสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, คู่มือการจัดทำมาตรฐานด้านผังเมืองของกรุงเทพมหานคร, (2552), น. 5-6 ถึง 5-9.

ประเภทนี้ ควรมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมที่หลากหลาย มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าสวนสาธารณะระดับชุมชน เช่น พื้นที่ปิกนิก ลานอเนกประสงค์ และบริเวณที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น บึงน้ำ ลำธาร หรือสวนไม้ดอกขนาดใหญ่

5. สวนสาธารณะระดับเมือง มีลักษณะสำคัญ คือ ขนาดพื้นที่มากกว่า 100 ไร่ ให้บริการแก่คนทั้งเมือง และพื้นที่ใกล้เคียงเมืองในเขตอิทธิพลของเมือง ผู้ใช้บริการเป็นผู้เดินทางมาจากพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่ซึ่งไกลออกไป และใช้เวลาพักผ่อนอยู่ที่สวนนี้มากกว่าครั้งวัน มีกิจกรรมหลากหลายดึงดูดความสนใจ นอกเหนือจากสวนระดับล่าง โดยเน้นให้เป็นพื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมทางสังคมของชุมชนได้หลากหลาย มีลานกว้างเพื่อจัดงาน มีลักษณะของสวนที่มีเอกลักษณ์ และมีพื้นที่เปิดโล่ง

จะเห็นได้ว่า การจำแนกประเภทเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่และจำนวนประชากร รวมถึงภารกิจต่างๆ ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม การจำแนกทั้ง 5 ลักษณะนี้ มีความร่วมกัน คือ เป็นการจำแนกประเภทสวนสาธารณะที่เหมาะสมตามสภาพและลักษณะของการเข้าใช้ประโยชน์ได้จริงของประชาชน ตามภารกิจและลักษณะการดำเนินงานของหน่วยงานเหล่านั้นเป็นสำคัญ เพียงแต่การจำแนกประเภทของสำนักงานสวนสาธารณะ และสำนักผังเมือง ในฐานะที่หน่วยงานทั้งสองเป็นหน่วยงานที่ให้บริการสังคม ภายในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น มีความไม่สอดคล้องกันในเรื่องของขนาดพื้นที่ ลักษณะการให้บริการของประชาชน และความเป็นสวนสาธารณะที่แท้จริงในแง่การใช้ประโยชน์ จึงอาจส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการประสานความร่วมมือกัน โดยเฉพาะในเรื่องรายละเอียดของการจัดการพื้นที่สวนสาธารณะได้

2.4 พัฒนาการและความสำคัญของสวนสาธารณะ

เมื่อได้พิจารณาลักษณะและการจำแนกสวนสาธารณะแล้ว เพื่อให้การจัดการพื้นที่สวนสาธารณะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ จึงสมควรทราบถึงพัฒนาการด้านพื้นที่ของสวนสาธารณะในต่างประเทศและในกรุงเทพมหานครเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการจัดการในทางพื้นที่ รวมถึงความสำคัญของสวนสาธารณะเพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความจำเป็นของการมีสวนสาธารณะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคมของประชาชน

2.4.1 การเกิดขึ้นและการพัฒนาการของสวนสาธารณะในต่างประเทศ

หากพิจารณาสวนสาธารณะในลักษณะของการเป็นที่โล่งสาธารณะของเมืองนั้น จะพบว่า ในช่วงอารยธรรมเมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) มี open public plaza เป็นลานโล่งสาธารณะของชุมชน รวมถึงมีการสร้างหอสูงที่ลดหลั่นเป็นชั้นๆ ประกอบด้วยลานกว้าง (wide terraces) โดยรอบๆ มีต้นไม้หนาแน่น อันเป็นที่รู้จักกันในนาม “สวนลอยแห่งบาบิโลน” อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่โล่งสาธารณะของชุมชน แต่ก็ได้มุ่งใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจโดยทั่วไป เป็นแต่เพียงพื้นที่ที่เหลือจากการสร้างที่อยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรมเท่านั้น สำหรับสวนลอยแห่งบาบิโลนนั้น ก็ได้จัดสร้างขึ้นเพื่อให้สาธารณชนเข้าใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ แต่อย่างไร

โดยสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน เกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงอารยธรรมกรีก เมื่อประมาณ 500 ปี ก่อนคริสตกาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ระหว่างนักปราชญ์และลูกศิษย์ รวมถึง เพื่อให้ประชาชนพักผ่อนในยามว่าง³² อย่างไรก็ตาม รูปแบบของสวนสาธารณะเป็นเพียงพื้นที่โล่งใจกลางเมืองเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น มิได้มีการจัดการพื้นที่ตามความมุ่งหมายในปัจจุบันเลย

สวนสาธารณะตามความมุ่งหมายในปัจจุบันเกิดขึ้นครั้งแรกของโลกในประเทศสหราชอาณาจักร ในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้แรงงานมากมายจากชนบทอพยพมาทำงานและอยู่ในเมืองกันอย่างแออัด กรรมกรเหล่านี้จึงถูกรุกใช้ที่ว่างเปล่าเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ บางครั้งจึงรูล้ำเข้าไปในสวนส่วนตัวของขุนนางและกษัตริย์ จนถูกลงโทษ และลูกหลานเป็นการจลาจลที่รุนแรง จึงทำให้เกิดการเรียกร้องสวนสาธารณะที่เรียกว่า “ขบวนการอุทยานเพื่อประชาชน” (People’s Park Movement) ที่เริ่มจากการยอมให้ประชาชนเข้าไปใช้อุทยานอย่างมีเงื่อนไข ไปจนถึงการบุกพังรั้วเข้าไปใช้อุทยานไฮด์หรือไฮด์ปาร์ก (Hyde Park) เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้ตั้งแต่นั้นมา อุทยานต่างๆ ที่ยอมเปิดให้ประชาชน

³² Rodney, *Administration of Public Recreation*, (New York : Ronald Press, 1964) อ้างใน เอื้อมพร วิสมหมาย, *สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ*, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), น. 18.

เข้าใช้จะถูกเรียกว่า “อุทยานประชาชน” (People’s Park) เพื่อให้แตกต่างจากอุทยานของขุนนางและกษัตริย์ และได้กลายเป็นอุทยานหรือสวนสาธารณะ (public park) ในปัจจุบัน³³

จากการศึกษาของศึกษาของ Galen ได้อธิบาย พัฒนาการของสวนสาธารณะซึ่งครอบคลุมพื้นที่การศึกษาส่วนมากในแถบตะวันตกโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงศตวรรษที่ 18 จนถึงก่อนการสิ้นสุดของสงครามเย็น โดยมุ่งไปที่จุดประสงค์ของการสร้างสวนสาธารณะที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสังคม สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดรูปแบบลักษณะทางกายภาพ การออกแบบ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลานั้นๆ ซึ่งสามารถนำมาจำแนกประเภทของสวนสาธารณะได้ 4 ประเภท โดยเริ่มจากรูปแบบ the pleasure ground ในช่วงปี ค.ศ. 1850-1900 เนื่องจากปัญหาทางด้านการเจริญเติบโตของเมือง ประชากรหนาแน่น ทำให้เกิดสภาพปัญหาที่ไม่น่าอยู่อาศัย เช่น เกิดมลพิษ โรคระบาด ความเครียดแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมือง ความคิดในการสร้างสวนสาธารณะเพื่อหลีกเลี่ยงจากสภาพเมืองจึงเกิดขึ้น Frederick Law Olmsted บิดาแห่งภูมิสถาปัตยกรรมได้ออกแบบลักษณะของ “pastoral style” การผสมผสานศิลปะและลักษณะความสวยงามของธรรมชาติ สนามหญ้า บึงน้ำ ต้นไม้ เพื่อสร้างอากาศบริสุทธิ์และแสงแดด สวนสาธารณะเปรียบเสมือนยาแก้พิษให้แก่ผู้ที่อาศัยในเมือง ส่วนมากตั้งอยู่ขอบเขตเมืองชั้นนอกและมีขนาดใหญ่ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมกลางแจ้งแบบพักผ่อนหย่อนใจ และกิจกรรมออกแรงอื่นๆ เช่น เล่นกีฬา เป็นต้น³⁴

การเกิดขึ้นของสวนในลักษณะ pleasure ground ทำให้ชนชั้นแรงงานไม่ค่อยได้เข้ามาใช้งาน เนื่องจากห่างไกลจากแหล่งที่อยู่อาศัย ดังนั้น ความต้องการพื้นที่สวนที่ไม่ไกลจากแหล่งที่อยู่อาศัยจึงเกิดขึ้นในรูปแบบ reform park ในช่วงปี ค.ศ. 1900-1930 ซึ่งเน้นสำหรับเด็กและ

³³ Retrieved from http://www.gardenvisit.com/history_theory/library_online_ebooks/architecture_city_as_landscape/history_public_parks, October 15, 2009.

³⁴ Galen, Cran, The Politics of Park Design, (Massachusetts : Halliday Lithograph, 1982) อ้างใน จิรทิพย์ เทวกุล, ม.ล., “แนวทางการออกแบบและพัฒนาสวนสาธารณะแบบยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาการออกแบบสวนสาธารณะในพื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งานโรงงานยาสูบ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 10 - 11.

ครอบครัว ส่วนมากจะเป็นสนามเด็กเล่น และ clubhouse สำหรับชุมชน ทำให้ reform park จึงมีขนาดเล็กและสมมาตรตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน และไม่มียังประกอบของธรรมชาติมากนัก³⁵

อย่างไรก็ตาม จุดประสงค์ของการเกิดสวนสาธารณะทั้ง 2 รูปแบบนั้น เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาสังคมของคนในเมือง ไม่ว่าจะเป็น การลดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัว การส่งเสริมการเข้าสังคมให้กับผู้อพยพเข้ามาในเมือง รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพ หากต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1930 ได้มีการก่อตั้งมาตรฐานของสวน และขยายลักษณะการให้บริการของสวนออกไปยังแถบชานเมือง ภายใต้รูปแบบสวน recreation facility และต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1965 ได้กำหนดนโยบายของสวนในฐานะเป็นกลไกในการควบคุมทางสังคม และเป็นการเพิ่มพื้นที่โล่งให้กับเมือง ในลักษณะที่เรียกว่า open space system เนื่องจากเห็นว่า การพักผ่อนหย่อนใจสามารถเกิดขึ้นที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นบริเวณริมถนน หรือในเขตรางรถไฟที่ถูกทิ้งร้าง เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อกับที่ตั้งของสวนต่างๆ เป็นโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (green infrastructure) ของเมือง อีกด้วย³⁶

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของการใช้พื้นที่ของเมือง โดยเฉพาะในประเทศแถบโลกตะวันตกมีมานานนับจากอดีตกาล โดยในระยะแรกสวนสาธารณะในบริบทของพื้นที่สีเขียวถูกใช้ในรูปของพื้นที่โล่ง พื้นที่ว่างสาธารณะประโยชน์ เพื่อใช้สำหรับกิจกรรมของชุมชนส่วนรวม แต่เมื่อเวลาผ่านไป สังคมเมืองกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม จึงทำให้พื้นที่ถูกนำไปใช้ในด้านการใช้พักผ่อนหย่อนใจอย่างแท้จริงสำหรับประชาชนมากขึ้น ภายใต้การจัดการโดยรัฐ รวมถึงยังใช้เป็นแหล่งเพื่อการควบคุมความแออัดของเมือง ตลอดจนการรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองอีกด้วย

2.4.2 การเกิดขึ้นและพัฒนาการของสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร

เมื่อกรุงเทพมหานครมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น จากการรับเอารูปแบบการพัฒนาตามอย่างตะวันตก ซึ่งมีวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรม อันต่างจากวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครในอดีตที่ผูกพันกับอาชีพเกษตรกรรม ทำให้พื้นที่เมืองมีความแออัดมากขึ้นจากจำนวนประชากรและอาคารสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่โล่งว่างของเมืองเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของสวนสาธารณะ

³⁵ เพ็งอ้าง, น. 11.

³⁶ เพ็งอ้าง, น. 12.

จึงลดน้อยลงเมื่อเทียบกับความต้องการและจำนวนของประชากร และเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับวิถีชีวิตที่มีรูปแบบการทำงานที่แน่นอน รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองแบบอุตสาหกรรม

จุดเริ่มต้นของสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในประเทศไทยนั้น ปรากฏ ครั้งแรกในชนชั้นกษัตริย์หรือขุนนางเท่านั้น โดยถือว่าเป็นการเสริมสร้างพระบารมี เช่น การสร้างสวนขวาในรัชกาลที่ 2 หรือการตกแต่งสวนโดยใช้ศิลปะแบบจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 เพื่อเป็นที่สำราญพระราชอิริยาบถ แต่จำกัดอยู่เพียงในเขตพระราชฐานเท่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากจะมีการสร้างสวนในเขตพระราชฐานแล้ว ยังนิยมสร้างสวนอยู่นอกกำแพงพระราชวังด้วย เช่น พระราชอุทยานสราญรมย์ และในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมากขึ้นตามแบบอย่างของประเทศแถบตะวันตก จึงได้ปรับปรุงท้องสนามหลวงให้เป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน แต่สวนสาธารณะตามหลักสากลที่แท้จริงเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยทรงมีพระราชดำริให้สร้างสวนพฤกษชาติ สำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หลังจากจัดงาน “งานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์” เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ ในเวลานั้น และพระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ที่เรียกว่า “ทุ่งศาลาแดง” โดยมีพระราชประสงค์จะมอบสถานที่แห่งนี้ให้ประชาชนใช้เป็นสวนสาธารณะ และทรงตั้งชื่อสวนสาธารณะแห่งแรกนี้ว่า “สวนลุมพินี”³⁷ แม้วก่อนหน้านั้น จะมีการสร้างอุทยานหรือสวนหลายแห่งมาก่อน เช่น สวนดุสิต สวนสุนันทา หรืออุทยานสราญรมย์ เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นสวนสาธารณะแต่ประการใด

จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา กรุงเทพมหานครได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในทางพื้นที่และความหนาแน่นของจำนวนประชากร สวนสาธารณะและสถานสาธารณะรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น จึงไม่สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง³⁸ ประกอบกับการเรียกร้องของประชาชนและองค์กรเอกชน จึงทำให้เทศบาลนครหลวงกรุงเทพ ในขณะนั้น ต้องให้ความสำคัญกับการจัดหาพื้นที่สวนสาธารณะเพิ่มเติม โดยการปรับปรุงสถานที่ที่อยู่และพื้นที่ที่อยู่ในความครอบครองเพื่อพัฒนาเป็นสวนสาธารณะ เช่น การปรับปรุงสถานเพาะชำฝั่งธนบุรีให้เป็นสวนธนบุรีรมย์ ปรับปรุงอุทยานสราญรมย์ที่เคยถูกใช้เป็นที่ทำการของคณะราษฎรและที่จัดงานวิหิราวุธเป็นสวนสราญรมย์

³⁷ กล่าวถึงใน มานิต หวังธรรมเกื้อ, “สภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์กับพฤติกรรมของผู้ใช้สวนสาธารณะระดับชุมชน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), น. 27-29.

³⁸ เพิ่งอ้าง, น. 2.

รวมทั้งฟื้นฟูสวนสาธารณะพระนครที่ทรุดโทรมให้มีสภาพใช้งานได้ นอกเหนือจากนั้น จะเป็นเพียงการสร้างสวนหย่อม ซึ่งไม่ถือว่าเป็นสวนสาธารณะแต่อย่างใด

หลังจากนั้น จึงมีการพัฒนาที่ดินของหน่วยงานของรัฐที่เป็นพื้นที่ว่างตามธรรมชาติ และพื้นที่ว่างจากการใช้งานขึ้น โดยเริ่มต้นจาก การจัดสร้างสวนจตุจักรจากที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย และมีการสร้างสวนสาธารณะขึ้นอีกหลายแห่งในรูปแบบต่างๆ ทั้งจากการจัดสร้าง ขึ้นเอง และอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ส่งผลให้สวนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นโดยลำดับ

จากจุดเริ่มต้นนี้เอง กรุงเทพมหานครจึงมีสวนสาธารณะเพิ่มขึ้นจากในอดีตเป็นอันมาก เฉพาะสวนสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานสวนสาธารณะ มีจำนวนทั้งสิ้น 20 แห่ง กระจายไปทั่วพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยกำหนดให้สวนสาธารณะเหล่านี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานและความรับผิดชอบของกลุ่มสวนสาธารณะ 1 และกลุ่มสวนสาธารณะ 2 ดังนี้³⁹

กลุ่มสวนสาธารณะ 1 ประกอบด้วย

(1) สวนลุมพินี

เป็นสวนสาธารณะขนาดกลางหรือสวนสาธารณะระดับเขต มีเนื้อที่ทั้งหมด 360 ไร่ สร้างจากพระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) อันเนื่องมาจากการจัดงานแสดงพิพิธภัณฑ์สรรพสินค้าและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับเป็นเวลาที่พระองค์ทรงสืบทอดราชสมบัติครบ 15 ปี ใน พ.ศ. 2468 พระองค์จึงมีพระราชดำริให้จัดเป็นสวนให้ประชาชนใช้พักผ่อนภายหลังเลิกงาน และทรงพระราชทานชื่อว่า “สวนลุมพินี” อันหมายถึง สถานที่ประสูติแห่งพระพุทธเจ้า ณ ตำบลลุมพินีวัน ประเทศเนปาล แต่ด้วยทรงสวรรคตก่อนกำหนดเปิดงาน จึงต้องล้มเลิกงานไป

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 โครงการนี้จึงถูกรื้อฟื้นอีกครั้ง ในลักษณะของการให้เช่าที่ดินจัดเป็น “วนาเรจรมย์” คล้ายสวนสนุก เพื่อนำค่าเช่าที่ดินมาปรับปรุงที่ดินส่วนที่เหลือเพื่อเปิดเป็นสวนสาธารณะอีกครั้ง จากนั้นพระองค์ทรงพระราชทานที่ดินให้รัฐบาลเป็นผู้ดูแลและมีพระราชกระแสรับสั่งให้ใช้เพื่อสวนสาธารณะเท่านั้น จนต่อมาสวนสาธารณะแห่งนี้ได้กลายเป็น

³⁹ ดู สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร, <http://203.155.220.217/office/ppdd/publicpark/thai/index.asp>, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2552.

ที่ตั้งของค่ายทหารญี่ปุ่น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงถูกใช้จัดงานฉลองรัฐธรรมนูญและงานรื่นเริงตามโอกาสต่างๆ อีกด้วย ทำให้สวนสาธารณะแห่งนี้ถูกลดบทบาทลง

ปัจจุบัน สวนสาธารณะแห่งนี้มีลักษณะเป็น “สวนอเนกประสงค์” ที่รวมไว้ด้วยประโยชน์ใช้สอยเพื่อกิจกรรมนันทนาการหลากหลายที่จัดเตรียมไว้บริการประชาชน เป็นที่ตั้งของศูนย์นันทนาการ สมาคม ชมรมต่างๆ ภายใต้ภาพรวมของการเป็นพื้นที่สีเขียวที่มีเอกลักษณ์ด้านความร่วมมือกันด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ และกระจายอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่จัดแต่งด้วยสระน้ำกว้างใหญ่ กลุ่มพรรณไม้ดอกไม้ใบต่างสีสัน และด้วยความที่เป็นพื้นที่สีเขียวกว้างใหญ่ท่ามกลางตึกอาคาร จึงมีหน้าที่ต่อระบบนิเวศในการเป็นที่พักพิงและแหล่งอาหารของสรรพชีวิตต่างๆ

(2) สวนจตุจักร

เป็นสวนสาธารณะขนาดกลางหรือสวนสาธารณะระดับเขต ภายใต้เนื้อที่ทั้งหมด 155 ไร่ 56.6 ตารางวา มีจุดเริ่มต้นจากการที่การรถไฟแห่งประเทศไทยได้นำถมเกล้าฯ ถวายที่ดิน 100 ไร่ เพื่อสร้างสวนสาธารณะตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2518 ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 4 รอบ โดยมีการเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2523

สวนสาธารณะแห่งนี้จึงเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของหน่วยงาน พ่อค้า และประชาชนทั้งหลายที่ตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญสวนจตุจักรยังเป็นที่นิยมของประชาชนผู้รักสุขภาพ ในย่านนวมเมืองด้านเหนือของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากมีสวนสุขภาพขนาดใหญ่ที่สามารถเดิน วิ่ง ลัดเลาะเงาไม้ร่มครึ้มตามทางเดินที่จัดไว้ รวมทั้งสามารถเลือกใช้บริการออกกำลังกาย ตามฐานต่างๆ ได้ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาหาความรู้และความเพลิดเพลินต่างๆ ได้ จากอาคารสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์รถไฟในอาคารหอเกียรติภูมิรถไฟ รวมถึงมีประติมากรรมของอาเซียน บริการเรือพาย และจักรยานน้ำสำหรับเพิ่มความสุนทรีย์ในการพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย

(3) สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)

เป็นสวนสาธารณะขนาดกลางหรือสวนสาธารณะระดับเขต บนเนื้อที่ทั้งหมด 375 ไร่ เกิดขึ้นจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญและความตระหนักถึงการพัฒนาสภาพแวดล้อมในลักษณะของการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพมหานครให้ทัดเทียมมหานครใหญ่ๆ รัฐบาลจึงมีมติคณะรัฐมนตรีให้จัดสร้างสวนสาธารณะบนพื้นที่ของ “สนามกอล์ฟรถไฟ” ในปี พ.ศ. 2534 จากที่ดินที่กรุงเทพมหานครได้รับมอบจากกระทรวงคมนาคม โดยชื่อของสวนสาธารณะนั้น ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

สยามมกุฎราชกุมาร เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและสิริมงคล เนื่องในวโรกาสที่พระองค์ทรงมีพระชนมพรรษาครบ 50 พรรษา

สวนสาธารณะแห่งนี้ถูกสร้างตามแนวคิด "สวนแห่งครอบครัว" ที่ตระเตรียมกิจกรรมหลากหลายไว้ดึงดูดความสนใจของสมาชิกทุกวัยในครอบครัว แทรกอยู่ตามจุดต่างๆ ของพื้นที่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานสำหรับสวนสาธารณะครบครัน และมีกิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น การศึกษาธรรมชาติ การปั่นจักรยานเสือภูเขาตามเส้นทางจักรยานวิบาก เป็นต้น รวมถึงประชาชนสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดวัน เนื่องจากการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และนันทนาการในสวนสาธารณะเข้ากับกิจกรรมในสวนสาธารณะใกล้เคียง กล่าวคือ สวนจตุจักร และสวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ส่งผลให้เกิดการเชื่อมสวนสาธารณะเข้าเป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ และยังเป็นการพัฒนาด้านสังคมควบคู่กับการพัฒนาด้านจิตใจที่สอดแทรกมาในการพัฒนาพื้นที่ด้านกายภาพด้วย

(4) สวนสันติภาพ

เป็นสวนหมู่บ้านหรือสวนละแวกบ้าน มีเนื้อที่ทั้งหมด 20 ไร่ 80 ตารางวา สร้างขึ้นบนที่ดินที่กรุงเทพมหานครเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์หลังจากผู้เช่าเดิม คือ การเคหะแห่งชาติหมดสัญญาเช่าจากการจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน ซึ่งสวนแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงวันสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2488) อันเป็นวันยุติความโหดร้ายของสงครามและวันเริ่มต้นของสันติภาพความสงบสุขแห่งมวลมนุษยชาติอีกครั้ง

สวนสันติภาพมีความโดดเด่นจากการออกแบบให้เป็นสวนปาลงใจเมือง และกำหนดให้มีสิ่งก่อสร้างเท่าที่จำเป็น จึงสามารถสร้างบรรยากาศให้สงบร่มเย็นปราศจากเสียงรบกวนจากภายนอก แนวป่ารอบสวนยังช่วยดูดซับฝุ่นละอองและสร้างบรรยากาศบริสุทธิ์ภายในให้แก่ผู้เข้ามาใช้บริการได้ และที่สำคัญยังมีบทบาทเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ของคนในครอบครัวด้วย นอกจากนี้ มีการจัดกิจกรรมนันทนาการประเภทการแสดงดนตรีในสวน จึงทำให้สวนแห่งนี้ได้ชื่อว่า เป็น “อุทยานดนตรี” แห่งกรุงเทพมหานคร

(5) สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่หรือสวนระดับเขต บนเนื้อที่ 196 ไร่ 3 งาน 65 ตารางวา เกิดขึ้นตามมติที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2534 โดยมอบหมายให้กระทรวงคมนาคมจัดสร้างบนที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทยด้านทิศใต้ของสนามกอล์ฟรถไฟ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ครบ 5 รอบ

สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ มีลักษณะเป็นสวนป่าที่เชื่อมโยงต่อเนื่องทั้งลักษณะกายภาพและสุนทรียสัมผัสกับสวนจตุจักร และสวนวชิรเบญจทัศ ในลักษณะของการเสนอแนวคิดหลักในการเป็นสวนพฤกษศาสตร์ที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งในประเทศไทย ที่สำคัญ คือสวนไม้มงคลพระราชทาน 76 จังหวัด ในลักษณะของการจัดเส้นทางสมมุติของถนนสายหลักอันได้แก่ ถนนพหลโยธิน ถนนเพชรเกษม ถนนมิตรภาพ และถนนสุขุมวิท ที่เชื่อมต่อระหว่างภาคต่างๆ ในประเทศไทย ทำให้ผู้เข้าใช้บริการได้รับความรู้ทางนิเวศวิทยาและภูมิศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

(6) สวนเสรีไทย (สวนน้ำบึงกุ่ม)

เป็นสวนสาธารณะขนาดกลาง บนเนื้อที่ทั้งหมด 350 ไร่ เกิดขึ้นจากโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อจุดประสงค์หลักในการเป็นบึงรับน้ำฝนขนาดใหญ่ด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในขณะนั้น และเพื่อให้เป็นสวนป่า 1 ใน 9 แห่ง ตามโครงการสวนป่ากรุงเทพมหานครเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี โดยใช้ชื่อว่า "สวนน้ำบึงกุ่ม" ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น "สวนเสรีไทย" เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ขบวนการเสรีไทย ผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศ ลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของสวนเสรีไทย คือ "สวนน้ำ" จากการพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพที่เป็นบึงขนาดใหญ่ และสร้างทัศนียภาพโดยรวมให้ดูคล้ายแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีพรรณไม้ประดับตามขอบบึงและร่มเงาไม้ใหญ่เรียงรายเป็นทิวแถว เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการนั่งชมทิวทัศน์ริมบึง และเกิดจินตนาการกว้างไกลในทางความคิดแก่ผู้มาพักผ่อน

(7) สวนสราญรมย์

เป็นสวนหมู่บ้านหรือสวนละแวกบ้าน มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 23 ไร่ เป็นพระราชอุทยานเก่าแก่คู่พระนคร ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังสราญรมย์ ที่ตั้งอยู่นอกกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันออก พระราชวังแห่งนี้ รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับหลังทรงสละราชสมบัติให้พระราชโอรสแล้ว แต่ยังสร้างไม่เสร็จพระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาจึงมีการใช้สถานที่นี้เรื่อยมาในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการราชการและงานรื่นเริงทั้งหลาย จนถึงวันที่ 3 มิถุนายน 2503 รัฐบาลได้มอบที่ดินให้กรุงเทพมหานครเพื่อปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะตั้งแต่นั้นมา

สวนสราญรมย์มีลักษณะเป็น "สวนศิลปวัฒนธรรม" ที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีบทบาทเป็นสวนสาธารณะใจกลางเมืองของชุมชนเกาะรัตนโกสินทร์ ผ่านการ

สร้างแบบสวนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และมีโบราณสถานอยู่โดยรอบ ภายในสวนสาธารณะ อีกทั้งรูปแบบกิจกรรมยังแฝงด้วยศิลปวัฒนธรรม เช่น รำมวยจีน รำกระบี่ ควงกระบอง และลีลาศ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์เพื่อทำกิจกรรมกลางแจ้ง และห้องเรียนธรรมชาติแห่งวิชาศิลปะและนิเวศวิทยาของเด็กอีกด้วย

(8) สวนรมณีย์ทุ่งสีกัน

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 15 ไร่ 2 งาน 74 ตารางวา จัดสร้างขึ้นตามโครงการปรับปรุงพัฒนาสวนป่าสีกัน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อน เดิมที่ดินแปลงนี้อยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดเป็นที่สาธารณะประโยชน์ แต่ต่อมาสำนักงานเขตดอนเมืองได้รับมอบหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในที่สาธารณะประโยชน์เพื่อใช้ร่วมกัน ประเภทที่สาธารณะประโยชน์ ในกิจการด้านสาธารณะประโยชน์จากกระทรวงมหาดไทย และได้รับพระราชทานชื่อจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีความหมายว่า “สวนที่ให้ความร่มรื่นใจประจำทุ่งสีกัน”

สวนรมณีย์ทุ่งสีกันมีลักษณะเป็นสวนสาธารณะกึ่งอเนกประสงค์ที่มีความหลากหลายของกิจกรรมในการใช้ประโยชน์ โดยเน้นถึงบรรยากาศในการพักผ่อนหย่อนใจและการศึกษาหาความรู้นอกห้องเรียนแก่ประชาชน มีการออกแบบสวนที่ประกอบไปด้วยลานกีฬา และบริเวณที่ออกกำลังกายกลางแจ้งสำหรับการเข้าใช้ของประชาชนผู้สนใจเรื่องสุขภาพ นอกจากนี้ยังมีศาลาอเนกประสงค์ อาคารอเนกประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ ซึ่งเน้นการออกแบบที่คงเอกลักษณ์ของศาลาไทย รวมไปถึงมีอัฒจันทร์สำหรับนั่งชมการจัดแสดงดนตรีได้อีกด้วย

(9) สวนรมณีนาค

เป็นสวนหมู่บ้านหรือสวนละแวกบ้าน ตั้งอยู่บนเนื้อที่ทั้งหมด 29 ไร่ 3 งาน 72 ตารางวา สวนแห่งนี้มีที่มาจากโครงการของกระทรวงมหาดไทย เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเกิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมายุ 60 พรรษา โดยการย้ายเรือนจำออกไปและปรับปรุงเรือนจำอาคาร จัดสร้างเป็นสวนสาธารณะกลางเมือง เพื่อสนองพระราชประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมือง โดยคำว่า “รมณีนาค” นั้นหมายความว่า “พระนางผู้เป็นที่พึ่ง” อันเป็นนามพระราชทานของพระองค์ท่าน

สวนรมณีนาครวมคุณลักษณะเด่นที่สำคัญ 2 ประการ ด้วยกัน คือเป็นสถานที่พักผ่อนออกกำลังกายและจัดกิจกรรมสำหรับประชาชนในเขตพระนคร และเป็นสถานที่เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปสมัยรัชกาลที่ 5 และที่สำคัญการออกแบบสวนแห่งนี้ยังคงเอกลักษณ์เดิมไว้

ทุกประการ กล่าวคือ มีอาคารสถานที่คุ้มขังนักโทษเป็นเอกลักษณ์ของสวน รวมถึงมีระบบบำบัดน้ำเสีย เพื่อนำน้ำที่ผ่านการบำบัดมาใช้รดน้ำต้นไม้ในสวน อันแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของน้ำ เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และความร่วมมือในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชน

(10) สวนกีฬารามอินทรา (สวนภูเขารามอินทรา)

เป็นสวนเฉพาะทางหรือสวนอเนกประสงค์ บนพื้นที่ 59 ไร่ 36 ตารางวา สร้างขึ้นในบริเวณกองขยะ และโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยเดิมของสำนักรักษาความสะอาด (ปัจจุบัน คือ สำนักสิ่งแวดล้อม) ที่เลิกใช้ไปแล้ว โดยทำการถมดินภูเขาขยะ และปลูกต้นไม้ยืนต้น เช่น นนทรี มะขาม ตามคำแนะนำของนักวิจัยเพื่อบำรุง ปรับปรุงพื้นที่เตรียมไว้จัดสร้างเป็นสวนป่า แต่ด้วยสภาพพื้นที่ที่กว้างขวางสลับนดินคล้ายภูเขาขนาดเล็ก กรุงเทพมหานครจึงพัฒนาต่อมาเป็นสวนสาธารณะในรูปแบบของสวนกีฬาเพื่อการพักผ่อนและออกกำลังกายสำหรับชุมชนใกล้เคียงแทน

สวนกีฬารามอินทรา ถือได้ว่าเป็น "สวนกีฬา" แห่งแรกของเมือง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนด้านการพักผ่อนในรูปแบบกิจกรรมเพื่อสุขภาพ พละนารมและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สวนภูเขา ในลักษณะของการจัดภูมิทัศน์และสร้างสภาพแวดล้อมเป็นสวนป่าเขียวชอุ่มด้วยพืชพรรณ และลานกีฬาอเนกประสงค์ที่ได้มาตรฐานสำหรับกีฬาหลากหลายประเภทให้เลือกใช้บริการ รวมถึงจัดเป็นศูนย์กีฬาและศูนย์นันทนาการชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมกีฬามวลชนต่อไป

กลุ่มสวนสาธารณะ 2 ประกอบด้วย

(1) สวนหลวง ร.๙

เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่หรือสวนระดับเมือง บนพื้นที่ทั้งหมด 500 ไร่ สร้างขึ้นบนที่ดินของกรุงเทพมหานครบริเวณหนองบอน ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์แต่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่รับน้ำก่อนระบายสู่แหล่งธรรมชาติตามแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมตามพระราชดำริภายใต้ความร่วมมือร่วมใจของกรุงเทพมหานคร และทุกภาคส่วน เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในศุภมงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ในปี พ.ศ. 2530

โครงสร้างหลักของสวนหลวง ร.๙ นั้น ถูกแบ่งเป็น 6 บริเวณ คือ อุทยานนารายณ์ สวนพฤกษศาสตร์ ตระพังแก้ว สวนรมณีย์สวนน้ำ และสนามราชกรี เพื่อให้สอดคล้องกับหลัก 5 ประการ คือ เฉลิมพระเกียรติ ส่งเสริมวิชาการ รวบรวมพันธุ์ไม้ท้องถิ่น อนุรักษ์สิ่งมีชีวิตและ

พักผ่อนหย่อนใจ พร้อมกับแฝงด้วยการปลูกฝังทัศนคติการจัดภูมิทัศน์ภายในสวนให้สอดคล้องกับหลักดังกล่าวตามลักษณะของสวนสาธารณะระดับเมือง

(2) สวนธนบุรีรมย์

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 63 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา ที่ตั้งของสวนสาธารณะแห่งนี้เคยเป็นสวนผลไม้และทุ่งหญ้ามาก่อน โดยเฉพาะสวนส้มบางมด ซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยกรุงเทพมหานครเป็นผู้เช่าทำประโยชน์ และต่อมาผู้บริหารกรุงเทพมหานครมีนโยบายปรับปรุงให้เป็นสถานที่เพาะชำต้นไม้บางมด และพัฒนาเรื่อยมาตามความเหมาะสมในด้านทำเลที่ตั้งและความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ จนในที่สุด ได้ดำเนินการปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนในย่านฝั่งธนบุรี

สวนธนบุรีรมย์ เป็นสวนสาธารณะที่ร่มรื่นในบรรยากาศชานเมือง เชี่ยวชาญด้วยกลุ่มไม้ยืนต้น ที่แสดงถึงบทบาทของการเป็นแหล่งอาหารของสรรพชีวิต สวยสดด้วยสีส้มของดงไม้ดอกที่หลากหลาย และเหมาะสำหรับกิจกรรมดูนกในยามเช้าตรู่ ในอนาคตสวนแห่งนี้จะพัฒนาเป็น "สวนสมุนไพรเมืองร้อน" ที่ประกอบไปด้วยพืชพันธุ์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านของคนไทย แม้ว่า ในปัจจุบันขบวนการแห่งความเจริญของเมืองจะยึดครองบริเวณโดยรอบให้เปลี่ยนการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมเข้าสู่การพักอาศัยในรูปตึกแถวและอาคารชุดเป็นอย่างมากก็ตาม

(3) อุทยานเบญจสิริ

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 29 ไร่ สร้างขึ้นโดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ตามที่ได้รับมอบหมายจากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2532 อนุมัติให้กรมอุทยานวิทยา ย้ายที่ทำการจากที่ดินราชพัสดุไปสร้างใหม่ ณ ถนนบางนาตราด ด้วยเหตุที่ตั้งเดิมเป็นเขตที่มีปัญหามลภาวะทางอากาศ ส่งผลให้การตรวจอากาศทำได้ไม่เที่ยงตรง พร้อมทั้งให้สร้างสวนสาธารณะในบริเวณดังกล่าวแทน เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถครบ 5 รอบ

สวนสาธารณะแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการเป็นหลัก จึงออกแบบโดยนำผลการสำรวจความต้องการของผู้ใช้ที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงมาพิจารณา เพื่อสร้างสวนที่สมบูรณ์แบบในจินตนาการของประชาชน ภาพรวมของสวนจึงเน้นให้มีพื้นที่โล่ง เชี่ยวชาญเปิดให้เห็นความงามของท้องฟ้าถึงร้อยละ 70 รวมถึงยังจัดสร้าง "สวนประติมากรรม" ขึ้น เพื่อนำเสนอประติมากรรมที่ถ่ายทอดความงามทางศิลปะ แนวคิดลึกซึ้ง และปรัชญาอันเป็นผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงชั้นนำหลายท่าน ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้กลายเป็นองค์ประกอบ

ของสวนได้อย่างลงตัว นอกจากนี้ด้วยสภาพภูมิทัศน์ที่ประกอบด้วยสวนน้ำร้อยละ 20 ของพื้นที่ ทำให้อุทยานเบญจสิริ สามารถเพิ่มบทบาทต่อสาธารณะในการเป็นที่รองรับน้ำฝน ก่อนระบายสู่ระบบระบายน้ำปกติ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ในด้านการป้องกันน้ำท่วมในบริเวณนี้อีกด้วย

(4) สวนทิวนารมย์

เป็นสวนอเนกประสงค์ บนพื้นที่ทั้งหมด 51 ไร่ สร้างขึ้นบนบริเวณถนนเลียบคลองทวีวัฒนา โดยกรุงเทพมหานครได้เช่าที่ดินเป็นระยะเวลา 30 ปี จากห้างหุ้นส่วนจำกัดสวนพฤกษศาสตร์กรุงเทพ เพื่อปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะและตลาดนัด สำหรับในส่วนของสวนสาธารณะนั้น มีการปรับปรุงพื้นที่มาโดยลำดับ กล่าวคือ มีการปรับปรุงสวนมะพร้าวเดิมภายในสวนให้คงความร่มรื่นและสวยงาม ทำการขุดสระน้ำ คูน้ำ จัดสร้างสวนสุขภาพ ลานกีฬา ลานศิลปะ และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในลักษณะของการจัดภูมิทัศน์ตามรูปแบบของสวนสาธารณะอเนกประสงค์ สวนแห่งนี้จึงเป็นทั้งสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อน และตลาดนัดแห่งแรกที่เป็นศูนย์จำหน่ายกล้วยไม้ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย และศูนย์จำหน่ายปลาสวยงามที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน และที่สำคัญเป็นศูนย์กลางประกอบกิจกรรมที่สำคัญของประชาชนฝั่งธนบุรี

(5) สวนหนองจอก

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 35 ไร่ 2 งาน สร้างขึ้นบนที่ดินบริเวณเดิมที่ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงไก่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย ต่อมาโอนให้กรุงเทพมหานคร ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 สำนักงานเขตหนองจอกในฐานะเจ้าของพื้นที่จึงเข้ามาพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างแห่งนี้และสร้างเป็นสวนหนองจอก น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 60 พรรษา โดยใช้เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนของประชาชน รวมทั้งใช้เป็นสถานที่เล่นกีฬาของเด็กและเยาวชน และใช้จัดงานเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ด้วย

สวนสาธารณะแห่งนี้มีความโดดเด่นด้วยลักษณะของ "สวนไทรงาม" ซึ่งได้จัดภูมิทัศน์เป็นแนวต้นไทรที่ตักแต่งพุ่มไว้งดงามยาวขนานตลอดแนวถนนหลักของสวน ภายในสวนตกแต่งด้วยสระน้ำขนาดใหญ่ ปลุกบัวหลากหลายสี มีปลาใหญ่น้อยหลายชนิด ทำให้กิจกรรมการให้อาหารปลา กลายเป็นที่นิยมในหมู่เด็กๆ รวมถึงมีเส้นทางเดินลัดเลาะไปตามจุดต่างๆ ทั่วบริเวณเพื่อชมธรรมชาติอย่างใกล้ชิด หรือเพื่อวิ่งออกกำลังกายอีกด้วย

(6) สวนพระนคร

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 50 ไร่ ในระยะแรกสวนแห่งนี้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเขตลาดกระบัง ต่อมาได้โอนมาอยู่ในความดูแลของกองสวนสาธารณะ (ปัจจุบันคือสำนักงานสวนสาธารณะ) เดิมมีสภาพเป็นที่ลุ่มต่ำและเกิดปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝน ทำให้การบำรุงรักษาสวนมีอุปสรรคเป็นอย่างมาก จึงได้มีการปรับปรุงพื้นที่เสียใหม่ จนในปัจจุบันสวนนี้มีเอกลักษณ์โดดเด่นต่างจากสวนสาธารณะแห่งอื่นๆ ในเรื่อง "สวนไม้ดัด" ซึ่งเป็นการนำแนวคิดในการตกแต่งรูปทรงต้นไม้ ที่ถ่ายทอดมาแต่โบราณมาสร้างความน่าสนใจและเสน่ห์ให้แก่สวน รวมทั้งสวนแห่งนี้ยังใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมตามโอกาสสำคัญในลักษณะของการให้บริการฝึกสอนและจัดกิจกรรมนันทนาการด้านกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชนอีกด้วย

(7) สวน 50 พรรษา มหาจักรีสิรินธร

เป็นสวนชุมชน บนพื้นที่ทั้งหมด 20 ไร่ 49 ตารางวา จัดสร้างขึ้นบนเนื้อที่ที่ได้รับมอบจากคณะกรรมการจัดสรรสงเคราะห์ที่ดินแก่ข้าราชการ กระทรวงมหาดไทย และกรุงเทพมหานคร ได้ทำการปรับปรุงเพื่อจัดสร้างเป็นสวนสาธารณะโดยกำหนดรูปแบบให้เป็นสวนชุมชน เพื่อให้ประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง สามารถเดินทางมาใช้บริการได้อย่างสะดวกสบาย พร้อมกับการจัดสร้างอุปกรณ์ ที่มีความหลากหลายเพื่อเตรียมไว้สำหรับบริการประชาชน โดยลักษณะเด่นของสวนสาธารณะแห่งนี้ คือ การเป็นสวนอเนกประสงค์ที่ผสมผสานระหว่างลานออกกำลังกายและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของครอบครัว อีกทั้งลานกิจกรรมที่สามารถจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ได้ ภายใต้บรรยากาศความร่มรื่นและภูมิทัศน์ที่สวยงาม

(8) สวน 60 พรรษา พระบรมราชินีนาถ

เป็นสวนอเนกประสงค์ ขนาด 52 ไร่ 1 งาน 59 ตารางวา ซึ่งกรุงเทพมหานครได้รับมอบที่ดินบริเวณถนนเคหะร่มเกล้า โดยที่ดินผืนดังกล่าว ประกอบไปด้วยสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่นตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยการเคหะแห่งชาติยินยอมให้กรุงเทพมหานครใช้ประโยชน์ในที่ดินสวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น เพื่อพัฒนาปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะเพื่อประชาชน สวนสาธารณะนี้จึงมีลักษณะเด่นในด้านการออกแบบมาให้เป็นได้ทั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกายในเวลาเดียวกัน

(9) สวนวรรณกรรม

เป็นสวนธรรมชาติ สร้างบนในพื้นที่ทั้งหมด 38 ไร่ 3 งาน 46 ตารางวา จากการจัดซื้อที่ดินบริเวณด้านหลังสวนหลวง ร.๙ โดยกรุงเทพมหานคร เพื่อจัดสร้างเป็นสวนสาธารณะในรูปแบบสวนธรรมชาติ เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นสถานที่สำหรับพัฒนาจิตใจและอารมณ์ของประชาชน โดยใช้หลักธรรมชาติเป็นเครื่องชี้นำและกล่อมเกลาจิตใจ ภายในสวนถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก ประกอบไปด้วย ลานปฐมธรรม คลังปัญญา และโรงเรียนต้นไม้ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนที่ 2 ประกอบไปด้วย ลานปรีชาธรรม ลานศรัทธาธรรม และหุบเขาแห่งปัญญา ใช้สำหรับการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วมต่างๆ และสุดท้าย ส่วนที่ 3 ประกอบไปด้วย ศาลาปฏิบัติธรรมและเรือนพักค้าง เพื่อการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและศึกษาระยะอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้แล้ว พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ปลูกภายในสวนยังเกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงกับศาสนา รวมถึงสอดแทรกความรู้ทางพฤกษศาสตร์ด้วย เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นสาละ เป็นต้น

(10) สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบ พระชนมพรรษา (สวนพระราม 9)

สวนสาธารณะแห่งนี้ เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างกระทรวงมหาดไทย การทางพิเศษแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ

สวนสาธารณะแห่งนี้ ประกอบไปด้วยพื้นที่ 2 ส่วนตามลักษณะที่ตั้งของกรุงเทพมหานคร กล่าวคือ แบ่งเป็นพื้นที่ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี โดยพื้นที่ฝั่งพระนครนั้น เป็นสวนชุมชนบนพื้นที่ 29 ไร่ ภายใต้อำนาจรับผิดชอบของสำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ฝั่งธนบุรี เป็นสวนหมู่บ้านหรือสวนละแวกบ้านบนพื้นที่ 23 ไร่ ภายใต้อำนาจรับผิดชอบของกองนันทนาการ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

สวนสาธารณะฝั่งพระนครได้รับการออกแบบโดยนำปรากฏการณ์ น้ำขึ้น-น้ำลงในธรรมชาติใกล้ตัวมานำเสนอภายในสวนสาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิด "สวนสุนทรีย์วิถีไทย" โดยมีจุดที่น่าสนใจ ได้แก่ กำแพงราชสดุดีมหาราชา ศาลาดนตรีไทย และจุดชมวิวยุทธวิมวาทนพระราม 9 สำหรับสวนสาธารณะฝั่งธนบุรีนั้น มีความโดดเด่นในด้านลานกีฬา และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการมากมายไว้ให้บริการ เช่น ศูนย์นันทนาการชุมชนสะพานพระราม 9 รวมถึงจุดพักผ่อนชมทิวทัศน์แม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะการเฝ้าชมพระอาทิตย์ขึ้นในยามเช้าของฤดูหนาว นอกจากนี้ยังใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมริมน้ำในเทศกาลสำคัญอีกด้วย

นอกจากสวนสาธารณะหลักทั้ง 20 แห่ง ดังรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ปัจจุบันกรุงเทพมหานครยังมีสวนสาธารณะหลักอีก 5 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตต่างๆ เพียงแต่การดูแลและบำรุงรักษาพืชพรรณภายในพื้นที่สวนสาธารณะนั้น อยู่ภายใต้การดำเนินการของฝ่ายปลูกบำรุงรักษา กล่าวคือ สวนพรรณภิรมย์ สวนหลวงพระราม 8 สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติเกียกกาย สวนเบญจกิติ และสวนสันติชัยปราการ (ภาคผนวก ข)

ในปัจจุบัน กรุงเทพมหานครจึงมีสวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่สุด คือ สวนหลวง ร.๙ ขนาดพื้นที่ 500 ไร่ และมีฐานะเป็นสวนสาธารณะระดับเมือง ให้บริการประชาชนทั่วกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ จะเป็นสวนสาธารณะระดับต่างๆ ลดหลั่นกันลงมา รวมเป็นพื้นที่สวนสาธารณะหลักทั้งสิ้น 2477 ไร่ 66.6 ตารางวา⁴⁰ หรือประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ภายใต้ขนาดพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร 1,568.737 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 980,460.625 ไร่

หากพิจารณาจากลักษณะเฉพาะและสัณฐานของพื้นที่กรุงเทพมหานครแล้ว จะพบว่า พื้นที่บริเวณโค้งน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศตะวันตกซึ่งมีรูปร่างคล้ายกับกระเพาะหมูหรือแอ่งวัว ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ ที่เรียกว่า “บางกระเจ้า” ซึ่งมีพื้นที่จำนวนกว่าหนึ่งหมื่นไร่ นั้น เป็นพื้นที่สีเขียวที่ยื่นเข้ามาใจกลางของกรุงเทพมหานคร ซึ่งหากพิจารณาในทางสิ่งแวดล้อมเชิงระบบนิเวศตามความหมายของพื้นที่สีเขียวแล้ว ย่อมเป็นการบรรเทาความต้องการพื้นที่สวนสาธารณะที่ไม่เพียงพอของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครได้ในระดับหนึ่ง

2.4.3 ความสำคัญของสวนสาธารณะ

(ก) ด้านสิ่งแวดล้อม

สวนสาธารณะย่อมเป็นแหล่งรวบรวมระบบนิเวศที่หลากหลาย และเป็นทีโล่งทางธรรมชาติเพื่อพักสายตาของมนุษย์จากสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ โดยสามารถจำแนกคุณค่าตามการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้ดังนี้⁴¹

⁴⁰ สัมภาษณ์ ชานีมา จักรใจ, หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการสวนและต้นไม้, สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร, 15 ตุลาคม 2552 และ <http://203.155.220.217/office/ppdd/publicpark/thai/about-address.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553.

⁴¹ กล่าวถึงใน บุญนาค ตีวกุล, เมืองและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535), น. 102-104.

- พกอากาศให้บริสุทธิ์ เนื่องจากต้นไม้ในสวนสาธารณะทำหน้าที่ดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากมนุษย์ โรงงาน และยานพาหนะต่างๆ เพื่อปรุงอาหารโดยกระบวนการสังเคราะห์แสง และปล่อยก๊าซออกซิเจนออกมา หากไม่มีต้นไม้หรือมีจำนวนน้อย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิลจะทำให้ก๊าซออกซิเจนหายไป และเกิดภาวะเรือนกระจกทำให้โลกร้อนขึ้น การดักก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากบรรยากาศมาสะสมเป็นคาร์บอนในเนื้อไม้จึงเป็นวิธีการลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ดีที่สุด กล่าวคือ ต้นไม้ขนาดใหญ่ในสวนสาธารณะ 1 ต้น จะผลิตก๊าซออกซิเจนได้ 1.7 กิโลกรัม/ชั่วโมง และดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ 2.35 กิโลกรัม/ชั่วโมง ภาครัฐคาร์บอนในรูปของเนื้อไม้ 6,000 กิโลกรัม ถ้าอยู่ในรูปคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศจะมีปริมาตรถึง 40 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นอันตรายต่อมนุษย์มาก

- กรองฝุ่นและมลพิษในอากาศ เนื่องจากต้นไม้ในสวนสาธารณะทำให้อากาศมีคุณภาพดีขึ้น โดยจะช่วยดูดซับผง ฝุ่น และมลพิษจากอากาศในระหว่างการคายน้ำ พร้อมทั้งปล่อยก๊าซออกซิเจนออกมาทำให้มลพิษในอากาศเบาบาง ขณะเดียวกัน จะทำให้ฝุ่นผงมีน้ำหนักและตกลงสู่พื้นอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญต้นไม้ในสวนสาธารณะที่ตั้งอยู่ติดกับถนนซึ่งมีการจราจรคับคั่ง ยังสามารถจับฝุ่นผง เกสรดอกไม้ วัชพืชมก ก้าน ใบ ได้อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากบริเวณถนนที่ไม่มีต้นไม้ พบฝุ่นละออง 10,000-20,000 อนุภาค/อากาศ 1 ลิตร แต่สำหรับถนนบริเวณใกล้เคียงที่ร่มรื่นด้วยต้นไม้ มีอนุภาคเพียง 3,000 อนุภาค/อากาศ 1 ลิตร เท่านั้น แต่หากเป็นไม้พุ่มหนาจะสามารถกรองฝุ่นได้มากจนเหลือเพียง 1 ใน 100 ถึง 1 ใน 4 ของปริมาณเดิมเท่านั้น

- ลดความร้อนและประหยัดพลังงาน ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีสวนสาธารณะน้อยจะสะสมความร้อนจากแสงอาทิตย์ไว้ตามอาคาร ถนนคอนกรีต และลานจอดรถ จนมีอุณหภูมิสูงกว่าบริเวณโดยรอบที่มีต้นไม้ปกคลุมถึง 4 องศาเซลเซียส ทำให้บริเวณเหล่านั้นเปรียบเสมือนโดมความร้อน และทำให้ฝุ่นละอองฟุ้งเป็นโดมฝุ่นเหนือเมืองมากเป็น 10-1,000 เท่า ของชนบทโดยรวม ในทางกลับกัน หากในเมืองนั้นมีสวนสาธารณะที่มีต้นไม้มาก ต้นไม้เหล่านี้จะช่วยดูดความร้อนจากอากาศเพื่อให้น้ำระเหยออกมาจากปากใบและพาความร้อนแฝงไปด้วย ส่งผลให้อุณหภูมิบริเวณโดยรอบลดลง อากาศเย็นขึ้นในวันที่มีแสงแดดจัด รวมถึงช่วยลดอุณหภูมิบนพื้นถนน ลานผิวแข็ง หรืออาคารที่รับแสงแดดโดยตรง รวมถึงลดการใช้พลังงานโดยรวมด้วย

(ข) ด้านเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจนี้ สวนสาธารณะย่อมเป็นแหล่งเงินทางอ้อมให้แก่ผู้ประกอบการขนาดเล็ก รวมถึงยังเป็นที่มาของรายได้ที่สำคัญของประเทศจากการท่องเที่ยว เนื่องจาก

สวนสาธารณะมักจะเกิดจากการพัฒนาขององค์กรภาคเศรษฐกิจ และที่สำคัญ จากการศึกษาของสำนักปกป้องสิ่งแวดล้อมของประเทศสหรัฐอเมริกา (Environmental Protection Agency: EPA) พบว่า อากาศที่ร้อนขึ้นทุก 1 องศาเซลเซียสในฤดูร้อน จะเพิ่มภาระเครื่องปรับอากาศ 1.5 - 2.0% ค่ากระแสไฟฟ้าเพิ่มขึ้น 3 - 8% แต่การปลูกต้นไม้อย่างเพียงพอจะช่วยลดค่ากระแสไฟฟ้าได้ 15 - 35%⁴² นอกจากนี้ สวนสาธารณะและสถานที่ที่มีต้นไม้ในปริมาณมาก ยังช่วยเพิ่มมูลค่าของที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ในบริเวณนั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากโครงการบ้านจัดสรรในประเทศไทยที่มีการใช้ภูมิทัศน์และต้นไม้ หรือมีสวนสาธารณะภายในโครงการเป็นจุดขายมากขึ้น⁴³

(ค) ด้านสังคม

เป็นความสำคัญที่สุดของสวนสาธารณะ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสังคมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนและเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์และการเรียนรู้ธรรมชาติของมนุษย์ ตามการดำเนินการกิจลำดับรองในฐานะผู้จัดหา (the state as provider) บริการสาธารณะของรัฐให้แก่ประชาชน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยขององค์การ UNESCO ที่ระบุว่า เด็กๆ ย่อมเกิดการเรียนรู้ได้ดีในสภาพแวดล้อมที่มีต้นไม้ มากกว่าในห้องเรียน

สวนสาธารณะที่ร่มรื่นด้วยต้นไม้ และความสวยงามของไม้ดอกไม้ประดับ ย่อมสัมพันธ์และส่งผลดีต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากต้นไม้ในสวนสาธารณะและที่โล่งทางสิ่งแวดล้อม จะทำให้บุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นไม่เจ็บป่วย หรือเจ็บป่วยก็สามารถรักษาได้ง่าย รวมถึงยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคคลด้วย

(ง) ด้านการศึกษา

หากพิจารณาในแง่ของการศึกษา จะพบว่า สวนสาธารณะเป็นแหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ในลักษณะของห้องเรียนธรรมชาติหรือแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน นอกเหนือจากศูนย์เยาวชน และห้องสมุดโดยทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

⁴² จากกรณีศึกษาของเมืองทูซอน รัฐอริโซนา พบว่า หากมีสวนสาธารณะที่เป็นแหล่งรวมของต้นไม้ถึง 500,000 ต้น ในปี ค.ศ. 1996 จะสามารถลดปรากฏการณ์เกาะความร้อนในปี ค.ศ. 2030 ได้ 25% หรือ 9,912 ล้านบาท สำหรับค่าการใช้พลังงานจากกระแสไฟฟ้าของเมือง

⁴³ กล่าวถึงใน อนุภาค ตีวกุล, อ่างแล้ว เชียงธรรมที่ 41, น. 107.

พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้สวนสาธารณะเป็นหนึ่งในจัดการเรียนรู้ในชุมชนรูปแบบหนึ่ง ภายใต้การดำเนินนโยบายการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ⁴⁴

(จ) ด้านอื่นๆ

สวนสาธารณะยังเป็นเสมือนฉากกำบังทัศนียภาพที่ไม่ต้องการเห็นและช่วยป้องกันให้การขยายตัวของเมืองเป็นไปอย่างมีขอบเขต รวมถึงในฤดูฝน ยังเป็นแหล่งรองรับน้ำเพื่อการระบายลงสู่แม่น้ำของเมืองอีกด้วย รวมถึงหากพิจารณาในทางสุนทรียศาสตร์แล้ว ย่อมเป็นสถานที่ที่สร้างสรรคจินตนาการและความคิดให้แก่ประชาชน ทำให้เกิดความเพลิดเพลินจากภาพเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม การดนตรี และงานรื่นเริงต่างๆ รวมถึงเป็นสถานที่จัดกิจกรรมเพื่อการกุศลอีกด้วย

⁴⁴ ศึกษาเพิ่มเติมใน อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, “รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ”, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี คอมมิวนิเคชั่น, 2548).